Kulturně společenský časopis
na internetu
2007 • 9

DOBRÁ ADRESA

Z obsahu

Dopis generálnímu řediteli TV Prima

2x Tomáš Koloc

Rozhovor s Davidem Crystalem

Obsah:

O čem se (ne)mluví

Otevřený dopis Jogiho Mokšananda **generálnímu řediteli TV Prima** (4)

Michal Kliment: **Extase československého filmu – Turbina (1941)** (8)

Před Strží

Nikdy žádná původní, správná podoba jazyka nebyla (rozhovor s jazykovědcem Davidem Crystalem, připravil Michal Procházka**)** (12)

Tomáš Koloc: **2 x** (20)

Šofarův vývar: **Nějaký ty obsese (1941)** (24)

Martin Groman: **Kvítky na tubetějce: „...šídlo v pytli neutajíš...“** (28)

Ivo Fencl: **Čelisti jako náplast** (32)

Strž DA

Literatura: Jakub Grombíř: **Brouk Pytlík na konci světa** (34) / Jaroslav Balvín ml.: **Houellebecq – vizionář, nebo prostě dobrý romanopisec?** (36) / Jakub Mařan: **Michal Viewegh: Anděl s ďáblem v těle** (38) / Marta Z. Gärtnerová: **Zas mě budou plácat pochcanýma rukama po ramenou** (39)

Za Strží

Michal Šanda: **Z antikvariátních banánovek – Choceň za války a po válce** (40)

Katka Komorádová: **Limity** (46)

Podobrazník Honzy Hanzla

Co jste mi to udělal, pane Svěráku? (56)

Příloha

Samuel Titěra: **Fotky** (57)

SYSTÉM NAVIGACE: KLEPNĚTE!

První stránka (titulní):

BYLO od č. 1/00: Klepnutím na „Z obsahu:“ se dostanete na str. 2 (obsah). Klepnutí na malé obrázky a jednotlivé body „Z obsahu:“ Vás přenese přímo na příslušné stránky. **NOVĚ od č. 9/00:** Klepnutím na značku „Dobrá adresa“ se otevřou naše internetové stránky www.dobraadresa.cz v aktuálním prohlížeči. Klepnutím na střed obrázku se dostanete na popisek a tiráž na str. 2.

Druhá stránka (obsah):

BYLO od č. 1/00: Klepnutí na jednotlivé body obsahu Vás přenese přímo na příslušné stránky. Klepnutím na naši e-mailovou adresu se Vám otevře nám adresovaný dopis v aktuálním e-mailovém programu. **NOVĚ od č. 9/00:** Klepnutím na značku „Dobrá adresa“ a na popisek k obrázku na první straně se dostanete na první (titulní) stránku. Klepnutím na slovo „Obsah:“ se Vám zvětší obsah přes celou šířku okna.

Další strany stránky (včetně druhé s úvodníkem):

BYLO od č. 1/00: Klepnutím na jednotlivé internetové resp. e-mailové adresy se Vám otevře příslušná stránka resp. se Vám nadepíše příslušný dopis v aktuálním programu. **NOVĚ od č. 9/00:** Klepnutím na značku „Dobrá adresa“ v levém nebo pravém horním rohu stránky se přesunete na str. 2 (obsah).

KLEPNĚTE SEM!

DOBRÁ ADRESA

Na titulní, protější a poslední stránce: fotografie Samuela Titěry (k příloze na str. 57)

Dobrá adresa, kulturně-společenský časopis na internetu, číslo 9, ročník 8. E-mail: dobraadresa@firstnet.cz. Vydávají Přátelé Dobré adresy. Šéfredaktor: Štefan Švec. Zástupce šéfredaktora: Štěpán Kučera. Redakce: Václav Dvořák, Martin Groman, Kateřina Komorádová, Viki Shock, Jakub Šofar, Petr Štengl, Martin Vokurka, Pavel Voňka. Grafická úprava a výtvarná redakce: Jakub Tayari. Výstavba internetových stránek: Libor Koudela. Neoznačené fotografie archiv redakce, kresby Corel Corporation. Časopis vychází s laskavou podporou Ministerstva kultury České republiky. Redakcí nevyžádané rukopisy, kresby a fotografie se nevracejí. Technická podpora studio Grafin a FirstNet a. s.

Naši milí,

tahle Dobrá adresa je pro fajnšmekry. Je to taková dřeň. V každé rubrice se jednou za čas zadaří, autor vypije nějaký dryják nebo mu ze smogu vylítne mozek do oblak, a napíše něco parádního. Málokdy se ale stane, aby se to povedlo všem najednou.

Tentokrát je to tak. Máme zajímavou Extasi československého filmu, Šofarův vývar nejostřejší za poslední měsíce, skvělou Tubetějku, výborné recenze ve Strži. Z antikvariátních banánovek vám půjde hlava kolem a Podobrazník vás dorazí. Někdy to prostě vyjde. A když se přidají okouzlující básně (u těchhle už se nedá říct básničky) Tomáše Koloce, rozhovor s Davidem Crystalem nebo dopis Jogiho Mokšanandy, tak je radost takový časopis dělat. Nesmíme samozřejmě zapomenout ani na Katku Komorádovou, Samuela Titěru a Ivo Fencla. Zářijová Dobrá adresa se povedla, že jsme to ani nečekali. Tak taky nečekejte, a ať se vám povede čtení. A všechno ostatní.

Štefan Švec

O čem se (ne) mluví

Otevřený Jogiho generálnímu TV

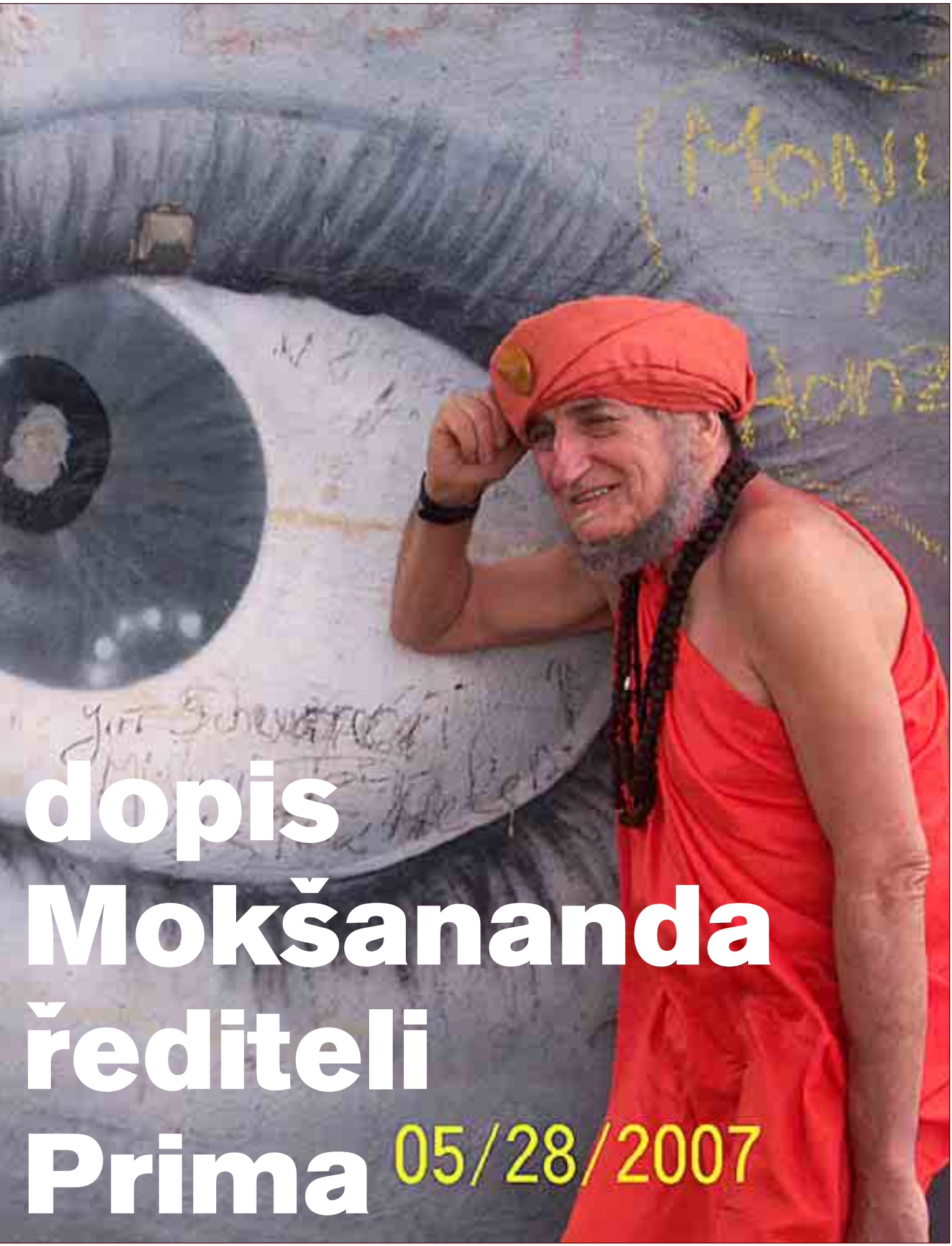

dopis Mokšananda řediteli Prima

05/28/2007

Právě toto jsou pojmy, kterými se vyjadřují vlastnosti boha.

16. 8. 2007

Vážený generální řediteli,

píši Vám otevřený dopis, tak, jak je to možné ve všech demokratických zemích. Nemohu souhlasit s postupem výběrové komise pro pořad VyVolení, neboť při výběrovém řízení v libeňské Sokolovně jsem byl do sálu pozván sám namísto běžného příjmu 7 uchazečů k 7 diskusním stolkům. Všech 7 výběrových pracovníků se kolem mého stolku shluklo a byla se mnou provedena nejdelší diskuse (15 minut), třebaže s ostatními uchazeči pouze 1 až 2 minuty, takže jsem si byl 100procentně jistý, že jsem vybrán. Ale během několika posledních dní jsem zjistil, že VyVolení začínají 27. 8. a beze mě.

Jestli je to z důvodů, že mám 66 let, a nemohu se tak srovnávat s mladými lidmi, tak je to snad největší a nejhorší otevřená diskriminace starých lidí. Tato globální kapitalisticko-imperialistická společnost se bezohledně staví ke starým lidem a upřednostňuje mladé lidi, neboť se ví, že po 55 letech člověk je už zdravotně vyřízený a neschopný čelit mladému, civilizací nezničenému člověku.

Anebo jde o prostou a v našem státě běžně provozovanou protekci a korupci.

Proč se tak vehementně domáhám účasti ve VyVolených?

Jsem totiž vyvolený, ale to mi dal nebeský, nebo jinak jogínský systém na rozdíl od materialistického a božského systému, který ovládá dnešního člověka a vytváří z něho otroka (což si ale zapříčinil člověk). Nebeský systém je v sanskrtu nazýván Brahm, což je v překladu vesmír, vesmírné vědomí, vesmírná duše, neboli příroda. Dnešní hinduisté to překládají jako „bůh“, avšak v nejstarších textech najdete 4 mantry, které říkají, že člověk se může spojit s brahmem, tj. s vesmírem, vesmírným vědomím, vesmírnou duší a přírodou, a tak se stát v běžně vnímaném vyjádření bohem. Což je ale svobodný, neomezený, superlativní a všemohoucí člověk. Právě toto jsou pojmy, kterými se vyjadřují vlastnosti boha.

Ano, jsem to já, kdo dosáhl spojení s přírodou (bohem, nebeským systémem) pomocí nejstarší jógy, tj. 9 tisíc let staré, kterou v Indii vlastně nikdo nezná, třebaže tento systém jógy je popsán v nejstarších sanskrtských knihách (v Upanišádách, Atarva védě a sanhitách). Ale dnešní guruové ho neznají a učí jógu jako cvičení, gymnastiku a fyzioterapii z lékařské vědy.

Naučil jsem se sanskrt, abych mohl studovat jogínské rukopisy. Prošel jsem více jak 100 ašrámů a zjistil, že dnešní jóga je podvod. Do Indie jsem musel odjet, neboť ve 42 letech jsem měl rakovinu plic a zjistil, že lékařská věda mě nemůže vyléčit. Věděl jsem, že můžu žít 5, maximálně 10 let, a že budu jenom trpět, tak jak moje matka umírající na rakovinu.

V Patna City jsem si založil Joga Ganga Ašram a studoval nejstarší texty (Gherand, Ghorakš, Svatwa rama, Vašista, Višna mitra apod.), nakonec jsem prošel 15 nejstarších jogínských systémů a z nich si vytvořil svůj systém, s kterým jsem schopen vyléčit každou nemoc. Neexistuje NEVYLÉČITELNÁ nemoc, jak tvrdí lékařská věda, založená na léčení jedy (léky), tedy pouze potlačuje nemoc, kdežto moje jóga léčí tělo jako celek – akceptuje holismus. Pro tuto jógu neexistují dědičné, chronické, stařecké, nevyléčitelné nemoci, takže eutanazie je největší zločin lékařské vědy, která je skutečně pavěda.

Po vyléčení rakoviny plic a současně glaukomu a odstranění brýlí jsem zjistil, že tato jóga je úplný zázrak, takže jsem začal studovat jógu do hloubky, neboť každý text říká, že člověk může být nesmrtelný. Jako strojní inženýr se specializací ekonomie, matematika a počítače jsem přistupoval k výzkumu nejstarší jógy jako vědec, takže vše, co tvrdím, jsem si vědecky ověřil. Nejstarší texty mluví o vyšším stupni poznání, než je jogi, a to je sidhi, tak jsem se vrhl na kundalini džagrad, což je vzbuzení nejvyšší energie v těle člověka, tzv. kundalini. Po 10 letech se mi to podařilo, takže jsem spojil svoji duši, své vědomí s vesmírnou duší, ves-

Do Indie jsem musel odjet, neboť ve 42 letech jsem měl rakovinu plic a zjistil, že lékařská věda mě nemůže vyléčit.

mírným vědomím, s vesmírem, přírodou, nebeským systémem. Dosáhl jsem 3. vitální síly člověka ve stavu vidji, tj. osvícení, kdy ve stavu vesmírné blaženosti, štěstí, transu, stavu slovy nevyjádřitelného (ale dost lidí požívajících drogy tento stav jako by prožilo, avšak ničí jim nervový systém a tím člověka jako takového, což je podobné lékařské vědě, která používá drogy-léky neboli jedy k léčení nemocných, a tak se stane, že člověk v 55 letech už je totálně otrávený a není schopen konkurovat mladým lidem).

V tomto stavu vidja – osvícení mně bylo vsugerováno nebo řečeno, to se nedá slovy vyjádřit, že mám tuto civilizaci změnit, proto jsem kandidoval do Sněmovny, magistrátu a ÚMČ Prahy 10, ale televizní stanice mi nedaly možnost se propagovat, protože v tomto globálně kapitalistickém státě prostý občan nemá žádnou možnost proti vládnoucí oligarchii. Je pravda, že 2 dni před volbami jsem byl v televizi v pořadech Extra a Na vlastní oči, ale já jsem Vás žádal o propagaci před volbami a nedostal jsem odpověď.

Vesmírné vědomí hodlá uskutečnit svůj záměr, neboť v mém volebním obvodě číslo 3 (ÚMČ Praha 10) se měly volby konat znovu podle rozsudku Městského soudu Praha, avšak starosta ÚMČ Praha 10 Milan Richter se spojil se starostou ÚMČ Praha 4 a podali odvolání k Ústavnímu soudu v Brně s odůvodněním, že by to bylo zbytečné vyhazování peněz a že dají jeden hlas ČSSD. Současně s odvoláním se oba starostové vydali orodovat za – nebo podplatit – svůj návrh, takže Ústavní soud rozhodl, že nové volby nebudou.

Z výše uvedených důvodů se obracím na poslance a senátory, aby podpořili mou kandidaturu na prezidenta ČR, což je v zájmu lidu ČR, neboť je tu Libušino proroctví: „Vidím město veliké, jehož sláva hvězd se bude dotýkat.“ Ano, Čechy dostaly kdysi v dávnověku od Francouzů název Bohemia, což znamená, že Češi jsou bohémové nebo-li bohové – svobodní, neomezení, superlativní a všemohoucí lidé.

Hodlám kandidovat proti stávajícímu prezidentu Klausovi, neboť vládním činitelem nemůže být člověk, který nechal vytunelovat a levně rozprodat ČSSR a jako ministr financí prohlásil: „Není rozdílu mezi špinavými a čistými penězi.“

Moje duchovní hodnosti a dosažené vlastnosti indického duchovního a jogínského řádu jsou:

1. guru – duchovní jogínský učitel.
2. ačarja – nejvyšší jogínský učitel.
3. avatar – vtělení velkého indického jogína, politika a státníka Čanakji do mě; žil v místě mého Joga Ganga Ašramu před 2300 lety, což bylo v době, kdy Alexandr Veliký okupoval Indii, a on s ním uzavřel dohodu.
4. mokša – dosáhl jsem mokši, tj. svobody spočívající v úplném rozpadu empirických kategorií a rozdílu subjektu a objektu.
5. vidja – dosáhl jsem spojení své duše, mého vědomí s vesmírnou duší, vesmírným vědomím, tedy 3. vitální síly člověka.
6. mám být podle 15 sanskrtských textů (sánhit) nesmrtelný, protože jsem jediný Západák, který dělá nejtajnější jógu khečari mudra, kterou v Indii dělá asi tak 10 guruů, ale oni to dělají nesprávně, takže nemohou mít úspěch.

A z těchto důvodů si chci i v tomto materialistickém světě ověřit, že jsem vyvolený.

Děkuji,

Ing. Jan Muller
alias
Jogi Mokšanand

Víc se o Jogi Mokšanandovi můžete dozvědět na internetu:
http://www.yogimokshanand.org/
http://www.youtube.com/watch?v=WgqAZ78XAfo

Ano, Čechy dostaly kdysi v dávnověku od Francouzů název Bohemia, což znamená, že Češi jsou bohémové nebo-li bohové...

Věděl jsem, že můžu žít 5, maximálně 10 let, a že budu jenom trpět, tak jak moje matka umírající na rakovinu.

O čem se (ne) mluví

Extase československého filmu

Turbina (1941)

Současný psychologický román byl sice nejednou námětem československých filmů 30. a 40. let, ale tehdejší scénáristé a režiséři daleko častěji přepisovali literaturu pokleslou až brakovou, mnohdy řazenou do knihovny barvy červené. Přesto několik výjimek nedopadlo v dobovém a koneckonců ani nadčasovém kontextu domácí kinematografie špatně, a můžeme tedy tvrdit, že československý psychologický film v počátcích zvukové éry existoval a fungoval.

Zleva Jaroslav Vojta jako starý Nezmara, Vítězslav Vejražka jako jeho syn Václav a Lída Baarová coby Tynda

Ne, nelekejte se, autor článku se titulkem nikterak nesnaží demonstrovat své chabé gramatické schopnosti. Jedná se jen o dobový pravopis slova, které se časem prodloužilo na turbína. Ovšem v případě filmů z 30. a 40. let (i to je jedno z kouzelných specifik tohoto období) se musíme držet originálních názvů, jako je tomu třeba v případě snímků Muži v offsidu (1931, režie Svatopluk Innemann), Revisor (1933, režie Martin Frič) nebo Vdovička spadlá s nebe (1937, režie Vladimír Slavínský).

Režisér Otakar Vávra také za války pokračoval v adaptacích českých literárních předloh, Turbina vznikla podle románu Karla Matěje Čapka-Choda z roku 1916. Název odkazuje k zařízení (a zároveň názvu firmy zařízení zprovozňující), které bude mít tragickou dohru pro pražskou měšťanskou rodinu Ullíků.

Císařský rada Bohumil Ullik je příslušník buržoazního měšťanstva s ambiciozními plány a mizivou rozvahou. Jen pro představu, myslím, že se tato tragická postava dá srovnávat s některými českými podnikateli let devadesátých století dvacátého. Jeho sebevědomý projekt turbíny, která má zrychlit výrobu jeho podniků, zničí jak sídlo rodiny, včetně starobylé věže, v níž žije podivínský Ullikův švagr Artuš Fabián, tak její jednotlivé členy – dcery Máničku a Tyndu (zdrobnělina jména Klementina) a syna Bouďu.

Druhá část děje vypráví o Tyndině snaze proniknout na operní jeviště. Podporována svou učitelkou složí přísahu, že se plně bude věnovat jen zpěvu a rezignuje na osobní život a na muže. Mladá zpěvačka se následně vsadí s čechoamerickým milionářem Mourem, že se na scéně s jeho finanční pomocí prosadí. Pokud bude mít umělecký úspěch, musí ji Mour zanechat pro umění, pokud ne, stane se Tynda jeho manželkou. Čapkovou inspirací k této postavě byla

zřejmě Ema Destinnová, která se v Praze také zprvu neprosadila.

Obě části propojuje postava Artuše Fabiána, který z věže financuje Ullikovy děti. Jeho obvyklou vížkovou samotu naruší děvečka z kuchyně Žofka Pečulíková, která se u něj usadí a odmítá odejít. Uprchne až v momentě, kdy se věž – vinou selhání nesprávně sestavené turbíny – zřítí k zemi.

Tolik jen několik útržků z velice rozsáhlého děje knihy, z níž si film bere pouze část. Ale o tom později.

Čapek-Chod a Čapek Obchod...

Karel Matěj Čapek-Chod (1860–1927) se narodil v Domažlicích. Odtud i jeho přízvisko rozlišující jej od slavnějšího Karla Čapka od doby, kdy se oba sešli v redakci Národních listů. S literární tvorbou začal v 90. letech 19. století, píše povídky, nejvíce se však prosazuje pozdějšími společenskými romány.

Jeho nejvýraznějšími díly jsou Kašpar Lén mstitel, který byl zfilmován pod názvem Mstitel (1958, režie Karel Steklý), a právě Turbina.

Filmoví tvůrci si však jako předlohu vybírali také Čapkovy povídky. Už v roce 1939 natočil Vávra Humoresku, čímž vlastně tehdy již zesnulého autora pro film objevil. Podle Čapkova romaneta vznikl za války ještě snímek Experiment (1943, režie Martin Frič). Po válce byl kromě Mstitele realizován také film Florián (1961, režie Josef Mach) podle románu Jírovec a jeho patron.

Román Turbina vyšel v roce 1916 a popisuje prostředí české buržoazie na přelomu století. Kniha je podivuhodná svou kritičností pražské společnosti a vyznačuje se (na rozdíl od filmu) absencí kladných postav. Sám Čapek-Chod byl jako autor i jako člověk velmi kritické povahy (vedle literatury se věnoval také divadelní a výtvarné kritice) a šetřil málokoho ve svém okolí, tím méně ve svém díle.

Když k němu jednou přišla mladá slečna s žádostí o autogram, byl nejprve polichocen. Ale pak si všiml, že se jedná o knihu Karla Čapka. Na tuto okolnost reagoval poznámkou: „To je omyl, slečno, já jsem Čapek-Chod, a tohle napsal Čapek Obchod.“

Román Turbina byl relativně obtížný ke zfilmování...

Obsahuje totiž velké množství postav a epizodních příběhů a jeho linie je vpravdě košatá. Proto některé motivy a figurky musely z konečného scénáře logicky vypadnout; některé byly přejmenovány.

Především podivín žijící ve věži a Ullikův švagr Armin Frey nesl ve filmu české jméno Artuš Fabián. Ze scénáře vymizela celá epizoda jeho padělání starobylých knižních tisků, z něhož čerpal své finanční příjmy.

Vávra také z děje vypreparoval postavu nadějného konzervatoristy a skladatele Rudolfa Vážky, který je stejně jako Nezmara do Tyndy zamilován. Další motivy zůstaly pahýly – například šibalství starého Nezmary nebo vývoj vztahu Marie Ullikové a hvězdáře Zouplny.

A podobně jako v Kouzelném domě (1939), o němž jsem psal minule, je pozměněn také konec. Ve filmu schází Artuš ze světa milován, v knize jej Žofka opouští ihned poté, co jí odkáže a předá své nemalé úspory.

Na plátně si Tynda po svém neúspěchu v divadle vyvolí za partnera Václava Nezmaru, zatímco osud Čechoameričana Moura není nastíněn. V románu milionář uprchne z Prahy s nejlepší Tyndinou přítelkyní (tato postava se do scénáře také neprobojovala) a Tynda si vezme Rudolfa Vážku. Protože

Když k němu jednou přišla mladá slečna s žádostí o autogram, byl nejprve polichocen. Ale pak si všiml, že se jedná o knihu Karla Čapka. Na tuto okolnost reagoval poznámkou: „To je omyl, slečno, já jsem Čapek-Chod, a tohle napsal Čapek Obchod.“

Vlasta Matulová a Karel Höger při scéně v planetáriu

Marie Glázrová a Eduard Kohout během scény ve věži

(ne) mluví

Postava je sice obdařena psychickými výkyvy, Artušovi však nechybí logické myšlení. Naneštěstí je dost nevzhledný, a proto má vypěstovaný nepřívětivý vztah k ženám. Ten změní Žofka Pečulíková, ve filmu hraná Marií Glázrovou. Ta také dovrší Artušův chmurný osud.

film končí zhroucením starobylé nábřežní věže, rovněž zde není popsán ani závěrečný úpadek společnosti Turbina a císařského rady Ullika – snímek zkrátka nekončí v bezútěšnosti jako jeho románová předloha.

Vávra jako scenárista se dokázal s obtížným dílem vyrovnat obdivuhodně a vybral a pospojoval opravdu to nejpodstatnější. Režisérské schopnosti musel prokázat v několika náročných scénách, jako je například spouštění turbíny či závěrečné zřícení věže obývané Artušem.

Scéna, v níž se pološílený Fabián/Frey snaží před vlastním úprkem ještě zachránit perské kotě, patří k lahůdkám, kvůli kterým není ztrátou času film zhlédnout. Už proto, že simulace rozpadu kulis je natočena opravdu věrně a kotě bylo okolním děním bezpochyby vyděšené.

Natáčelo se v hostivařských ateliérech, neboť Barrandov byl plně vytěžován zejména německými filmaři; v roce 1941 zde mohlo vzniknout pouze deset českých filmů.

Vávra si tradičně prosadil kvalitní sestavu...

Psychologický a společenský román si ale především žádal věrné ztvárnění postav a k tomu bylo zapotřebí kvalitních herců. Otakar Vávra si však vždy dokázal kvalitní ansámbl prosadit.

Možná nejlepší roli filmové kariéry zde sehrál Eduard Kohout, který představoval pološíleného Ullikova švagra. Postava je sice obdařena psychickými výkyvy, Artušovi však nechybí logické myšlení. Naneštěstí je dost nevzhledný, a proto má vypěstovaný nepřívětivý vztah k ženám. Ten změní Žofka Pečulíková, ve filmu hraná Marií Glázrovou. Ta také dovrší Artušův chmurný osud.

Postavy doktorky Marie a studenta Zouplny vytvořili dva herci původem z Brna – Vlasta Matulová a Karel Höger. Matulovou objevil v brněnském Městském divadle jiný častý Vávrův spolupracovník Zdeněk Štěpánek. Na plátně debutovala roku 1940 menší rolí ve snímku Čekanky (režie Vladimír Borský), hned následující film Jana Alfreda Holmana jí však přinesl roli titulní – drama neslo název Minulost Jany Kosinové (1940).

Z Městského divadla v Brně putoval do Prahy také Karel Höger, kterého Vávra považoval za nejlepšího milovníka za půl století v československém filmu. Milostná scéna v observatoři, během níž požádá emancipovaná a rozhodná Marie Zouplnu o manželství, byla podle režiséra tou nejzajímavější, jakou kdy natočil. „Dodnes je uhrančivá skrytým citovým napětím a prostotou výrazu," napsal Vávra ve svých pamětech Podivný život režiséra. Asi netřeba zdůrazňovat, že planetárium bylo v tehdejším československém filmu

prostředím naprosto ojedinělým. (Ve filmu Vávra nerozvinul druhou část příběhu Marie a Zouplny znázorňující odumírání zevšedněného vztahu lékařky a astronoma.)

Radu Ullika hrál František Smolík, pěvecky talentovanou Tyndu Lída Baarová (s hlasovým zastoupením Ady Nordenové, která nazpívala Wagnerovu árii Elsy z opery Lohengrin).

Tynda Ulliková byla poslední rolí Lídy Baarové v československém filmu...

Ve 30. letech úspěšná herečka měla v roce 1941 za sebou nepříliš povedenou fázi života, ačkoli to nejhorší ji mělo potkat po válce. Na začátku roku 1939 absolvovala zběsilý noční útěk z Berlína, narychlo a bez věcí, aby dorazila do okrájené druhé republiky. Řada Čechů přitom tehdy prchala naopak ven.

Baarová nemohla od roku 1939 natáčet v Německé říši, vinou zákazu samotného Adolfa Hitlera, a jeho zemi nesměla dokonce ani opustit. Do herecké star se totiž zamiloval ministr propagandy Joseph Goebbels, a chtěl se kvůli ní dokonce nechat rozvést a zanechat politické kariéry. Pro Říši to však byl nepostradatelný muž, který musel tvořit dějiny, a tak Hitler jakémukoli vztahu z pozice moci zabránil. A zakázal Baarové v té době vystupovat na celém území spadajícím pod vládu hákového kříže, což se později mělo vztahovat i na protektorát. Její filmy se pochopitelně počínaje tímto nařízením přestaly v kinech promítat.

Baarová se vrátila do Čech a pokusně si zahrála ve snímku Ohnivé léto (1939, režie Václav Krška a František Čáp). Její účinkování na protektorátních plátnech prošlo bez povšimnutí, a tak se herečka začala objevovat i v dalších domácích filmech, mimo jiné v jedné z mála Vávrových komedií Dívka v modrém (1939).

Němečtí úředníci si ale Baarové přece jen všimli. V roce 1941 totiž jazykově vybavená herečka odjela do Berlína nadabovat do němčiny svou roli z jiného Vávrova filmu Maskovaná milenka (1940). To se jí zřejmě stalo filmově osudným.

V době, kdy si atraktivní Baarovou vyhlédl František Čáp pro roli ve snímku Noční motýl, totiž přišel zákaz filmování od německého ředitele Barrandova Karla Schulze a ředitel Lucerna-filmu Miloš Havel proti tomu tentokrát nemohl nic udělat. Vávra však tehdy plánoval natočit ve Slavia-filmu Turbinu a přesvědčil sebe i Baarovou, že zákaz platí jen pro druhou produkční společnost. Zahájil tedy práci i s Baarovou, a když uprostřed natáčení Schulz německý zákaz zopakoval, Vávra si vymohl, že s herečkou snímek dokončí.

Slavnostní spouštění nové turbiny

Baarová tušila, že jde o její nadlouho poslední český film a podle svých slov k roli přilnula. Přesto si v souvislosti s jejím vystupováním okolo filmu Vávra stěžoval na nedostatek disciplíny. Baarová se nechala během zkoušek obskakovat Vítězslavem Vejražkou, ten se jí však dvořil tak vehementně, že ho herečka měla během natáčení plné zuby. Režisérovi však ještě více zkomplikovalo práci, když představitelka hlavní ženské role šlápla na plovárně na rezavý hřebík a zbytek filmování odkulhala. Vávra kvůli tomu musel přizpůsobovat řešení záběrů a jednotlivých scén tak, aby to na výsledku nebylo poznat.

Pro Lídu Baarovou to byl poslední český film. V roce 1944 v Itálii začalo její dvouleté věznění, které skončilo na Štědrý den 1946. Po únoru 1948 emigrovala a po mnoha dalších peripetiích se usadila opět v Itálii. Na Apeninském poloostrově účinkovala ještě za války třeba pod Vittoriem de Sikou ve filmu L'ippocampo (Nosorožec, 1945), po válce se mimo jiné objevila ve snímku Darmošlapové (1953) Federica Felliniho. Kromě toho točila i ve Španělsku.

Pokud jde o Turbinu, pečlivé přípravné práce se dočkaly ocenění. V roce 1941 obdržely film i společnost Slavia-film, která snímek produkovala, I. cenu ministra průmyslu, obchodu a živností. Ve stejném roce dostal Vávra za scénář Turbiny (a také za adaptaci Mrštíkovy Pohádky máje z roku 1940) národní cenu.

Michal Kliment

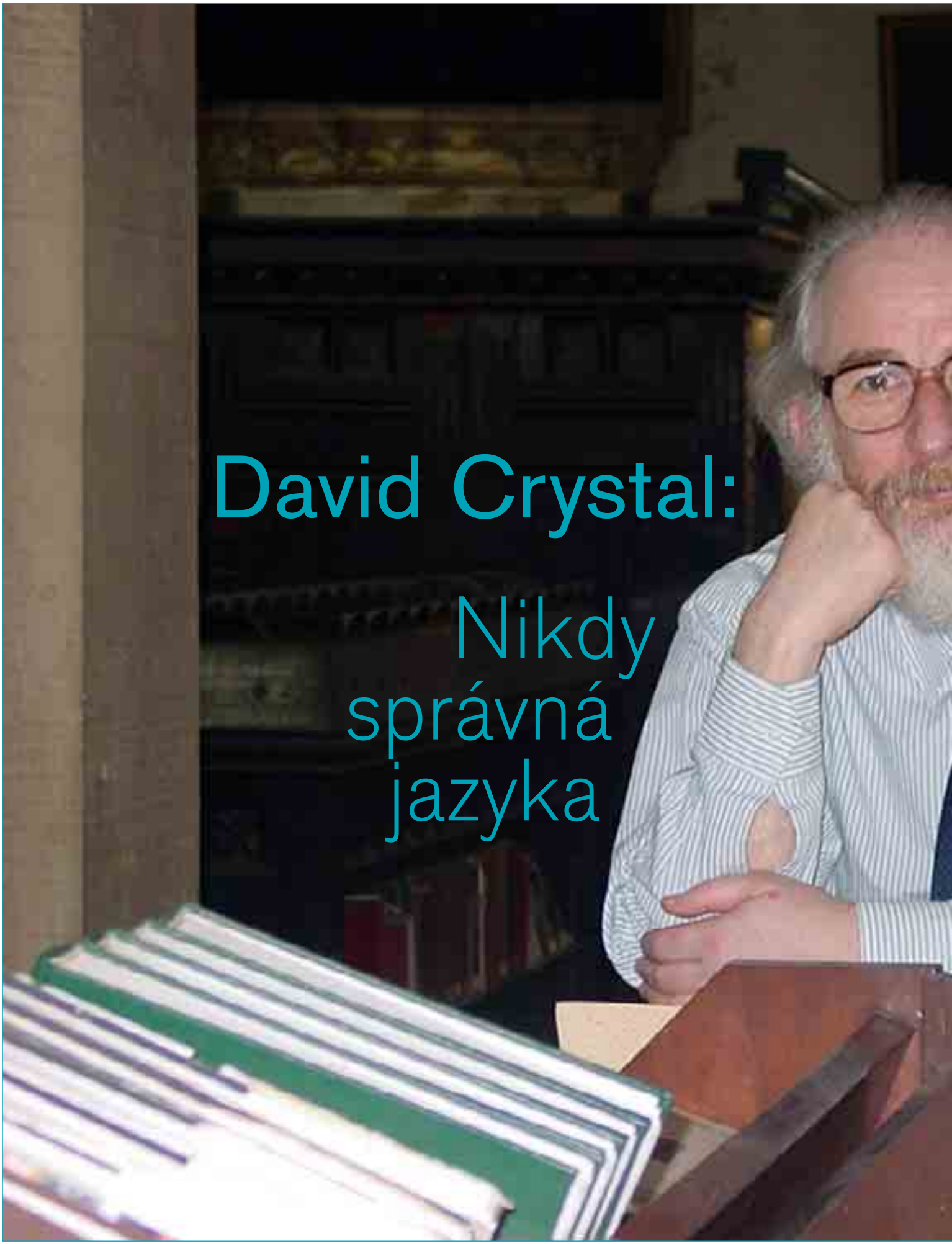

David Crystal:

Nikdy správná jazyka

Foto Michael Havas

žádná původní, podoba nebyla

Zkrácená verze tohoto rozhovoru vyšla 16. srpna 2007 v Salonu deníku Právo. Domníváme se, že stojí za to, aby si ho čtenáři Dobré adresy přečetli v původní podobě. Děkujeme za povolení ho otisknout Salonu a především Michalu Procházkovi. A nejen proto, že OSN vyhlásilo příští rok za International Year of Languages.

David Crystal (1941) – působil deset let jako profesor lingvistiky v Readingu, publikoval přes 100 knih o jazyce a lingvistice. Byl šéfredaktorem encyklopedií Cambridge University Press. Vedle toho je předním odborníkem na Shakespeara a také na problematiku vymírajících jazyků. V roce 1995 mu byl udělen Řád britského impéria a v roce 2000 byl zvolen členem Britské akademie.

Na 33. Letní filmové škole se o vás říkalo, že jste napsal víc než sto knih. Víte vůbec, kolik jich opravdu bylo?

Lidé se mě na to ptají, ale já nevím, jak odpovědět. Je otázka, co všechno do toho počítat. Někdy dá i přepracované druhé vydání tolik práce jako napsání samotné knihy. A co knížky pro děti a pro studenty? I nad nimi strávíte tři měsíce života. Pokud budete ovšem brát v úvahu jen skutečně akademické práce, nebude jich více než čtyřicet nebo padesát. Můžu vás ale ubezpečit, že to zdaleka nedosahuje počtu knih autorky bestsellerů Catherine Cooksonové, která drží rekord i v počtu výpůjček v britských knihovnách. Napsala stovky románů, detektivek i historických melodramat. A jen těžko se mohu měřit i s takovým Terrym Pratchettem.

Nicméně asi není běžné, aby literární vědec a lingvista byl tak plodný.

Víte, proč jsem mohl tolik psát? Protože jsem se uvolnil ze stálého úvazku na univerzitě. V roce 1980, kdy jsem ještě na škole učil jako stálý profesor, jsem byl požádán, abych napsal Cambridgskou encyklopedii jazyků. Za čtyři roky jsem napsal sotva čtyřicet stran knihy. Ale bylo to zrovna v době, kdy ve Velké Británii vládla paní Thatcherová, jež se snažila snížit výdaje na univerzity a hlavně zmenšit velikost profesorských sborů. Každý rok jsem dostával dopis, v němž mě vláda laskavě žádala, abych opustil své místo na vysoké škole, neboť dostanu finanční náhradu. Vydržel jsem čtyři roky, ale když jsme už na katedře neměli ani sekretářku a museli jsem se sami starat o administrativní agendu, řekl jsem si: Dost! Přišel jsem takhle jednou domů a postěžoval si ženě, že jsem celý den na fakultě řešil, zda poslat studenty na praxi vlakem, nebo autobusem. Tím jsem mimochodem škole ušetřil asi 50 liber. Dospěl jsem k rozhodnutí, že odejdu a začnu víc psát. Jenže co s takovým profesorem, který se udělá pro sebe? Byl jsem tehdy shodou okolností pozván do Japonska na nějakou konferenci, kde se hned zkraje zeptali, jak mě mají uvést. Předesílám, že Japonci mají velký smysl pro akurátnost, pokud jde o tituly a funkce, takže jsem jim řekl, že jsem univerzitní profesor na volné noze. Načež se zhrozili, že to nemohou říct, vždyť na volné noze jsou pouze novináři a není to dost důstojné profesora. Takže mi vymysleli „nezávislého učence" – tedy jsem nezávislý učenec, který píše knihy.

V češtině vyšla báječná kniha Davida Logde Jak se píše román, v níž tento akademik a spisovatel, který rovněž opustil v 90. letech univerzitní kariéru, své rozhodnutí odůvodnil tím, že svět akademických kruhů se velmi vzdálil světu spisovatelů.

Ano, to bylo v té době – mluvíme o 80. a 90. letech – téma, o kterém se hodně mluvilo. A David Lodge měl pravdu. Nakonec to nejlépe dokumentuje fakt, jak podezřívavě se akademický svět tehdy díval na každého, kdo opustil univerzitní půdu. V očích mno-

hých se automaticky stal pouhým popularizátorem, který zaprodal duši ďáblu. Já jsem měl štěstí, že i poté jsem si udržel externí úvazky na škole a titul emeritního profesora. Ovšem za posledních deset patnáct let se v Británii stalo něco, co tuto optiku změnilo: došlo k nebývalému rozmachu literárních festivalů. Nyní se jich na ostrovech pořádá přes stovku, nejslavnější jsou Hay Festival v Hay-on-Wye ve Walesu a Edinburgský literární festival. Zajímavé je, že původně sloužily hlavně lidem z literárních kruhů, ale dnes se tam scházejí vědci, autoři i kritici, aby před publikem vedli hovory na nejrůznější i neliterární témata. Spisovatelé a akademici se dali spolu zase dohromady.

Tématem té roztržky je ale i něco jiného. Už pár desetiletí se v akademickém světě hlásí teorie „smrti autora“, jinými slovy literární věda se orientuje na zkoumání samotného textu, a nikoliv autora. Nevěří na to, že přiblížením jeho osobnosti a života můžeme dospět ke skutečnému pochopení díla. Naopak v tomto pohledu autor ztrácí postavení velkého tvůrce a stává se pouhou „autorskou funkcí“ okolního prostředí, své doby a jazykového diskurzu. A co víc, původní text ztrácí svou jedinečnost, neboť každý další metatext, každý další teoretický rozbor může být stejně důležitý jako prvotní dílo.

Ano „smrt autora“ je dobrým příkladem toho, když teorie přichází o lidskost. Samozřejmě přístup zaměřující se na samotný text, a nikoliv osobnost autora, dává velmi dobře smysl a tím nejlepším potvrzením, že je správná, je sám Shakespeare. Kdosi toho jména nám zanechal fenomenální dramatické a literární dílo, aniž bychom věděli, kdo to vlastně byl. Nemá smysl se dohadovat, co tím ten člověk myslel, a tak je pochopit. Dopsal jsem právě knihu Kdo se bojí Williama Shakespeara, k níž mě inspiroval můj syn. Řekl mi, že je přeci jedno, kdo napsal ty hry. Na čem záleží, je jejich text, který je v každé době znovu interpretován a žije si vlastním životem. Ptali se Harolda Pintera, proč napsal tohle a tamto, jak ho napadla tato báječná metafora, a je zaznamenáno, jak jim odpovídá, že netuší. Před lety jsem se setkal s Williamem Goldingem na Salon du livre v Paříži, seznámili nás na večírku, který pořádala tamní britská ambasáda. Ale o čem si máte povídat s držitelem Nobelovy ceny (z roku 1983 – pozn. M. P.). Naštěstí jsem asi týden předtím četl veřejně úryvek z jeho románu Věž, jde o známé podobenství, které vypráví o muži posedlém stavbou obří katedrály. Říkal jsem mu o tom a on se zajímal, o jakou šlo pasáž. Načež jsem mu líčil ústřední scénu té knihy, kdy se hlavní hrdina dívá na základy katedrály, jež se chvěje. A Golding se otočil ke své ženě a ptá se: To jsem opravdu napsal? A ona na to: Ano, Williame, copak si už nepamatuješ? To jenom dokumentuje slabiny autorské teorie.

Na druhé straně, když přijedete na literární festival, myslíte si, že se tamní publikum zajímá pouze o text? Ani zdaleka. Lidé stojí

Mezi jeho nejznámější publikace patří Cambridgská jazyková encyklopedie (The Cambridge Encyclopedia of Language) a Cambridgská encyklopedie anglického jazyka (The Cambridge Encyclopedia of the English Language), věhlas mu ale přinesly popularizační knihy Smrt jazyka (Language Death, 2000) a Jazyk a internet (Language and the Internet, 2. vydání 2006).
Ve spolupráci se svým synem Benem napsal obsáhlou studii Shakespearova slova (Shakespeare's Words, 2002).
Crystal je rovněž autorem divadelní hry Přežívání (Living On). Na konci července byl hostem 33. Letní filmové školy v Uherském Hradišti. S Michalem Havasem spolupracuje na dokumentárním filmu věnovaném tématu zanikajících jazyků Brazilský sen.

Napíšou „pro3 si oči“. Je zajímavé, jak podobně se jazyk SMS vyvinul na celém světě. Všude se objevují podobné pokusy, jak přepsat román Nebezpečné známosti do esemesek, jsou už i SMS varianty Hamleta. Nemyslete si, řeč i používání SMS se staly sofistikovanými, lidé se přes mobilní telefon milují, zjistilo se, že velký počet párů se dává dohromady nebo se rozchází prostřednictvím SMS. A je zdokumentován případ, kdy bylo 2500 zaměstnanců vyhozeno z práce jednou esemeskou.

fronty na to, aby slyšeli svého autora číst, setkali se s ním na živo a získali od něj podpis. Vede je přirozená lidská zvědavost a nakonec diskuse s autorem může být zajímavou zkušeností, která obohatí četbu. Zvykli jsme si, že psaní je velmi osamělou disciplínou, stejně jako je četba, ale v tom setkání s tvůrcem zůstává stále něco z magie literatury. Když posloucháte dotazy z publika, lidé se nejčastěji ptají: Jak jste začal psát? nebo Proč jste napsal zrovna tento román?, jako by se snažili odhalit, co se skrývá za textem. Chtějí vědět, jaké rozhodnutí přimělo člověka jej psát zrovna tak, a ne jinak. Chci jen říct, že některé otázky nedovede zodpovědět nikdo jiný než autor, nevyčte je žádný recenzent ani kritik.

Vy se zabýváte moderním vývojem jazyka. William Burroughs tvrdil, že moderní jazyk směřuje k degeneraci a k ochuzení tím, jak se mimo jiné stává abstraktním a technicistním. Předpovídal například, že brzy přestaneme používat názvy stromů a budeme říkat jen „strom“.

Znám tuto teorii, které se kdysi přikládala důležitost, souviselo to s konceptem čistoty a přirozenosti jazyka. Ale od těch dob uplynula spousta času a i v akademickém světě se přihodilo mnoho věcí. Dnes lze říct, že se tyto obavy nenaplnily, spíš naopak. Jazyk zůstává, nikdo nemůže říct, že se nevyvíjí nebo upadá, zkrátka se mění. Jak slova přicházejí, tak zase odcházejí, ačkoliv je přirozenou tendencí člověka si stěžovat na současnost a věřit, že svět jde od desíti k pěti. Lidé se úplně stejně kdysi obávali toho, že knihtisk rozšíří mezi lidmi kacířství, že telefon a rádio přivodí katastrofu a rozvrátí společnost nebo že televize vezme lidem jazyk.

Necháme-li stranou ohrožené jazyky, které naopak vymírají, jak ztrácejí své mluvčí, stalo se jen to, že každá technologická novinka jazyk naopak obohatila. Přidala novou dimenzi k tomu, co již existovalo. Například francouzský prezident Chirac veřejně prohlásil, že internet bude jednou z nejhorších katastrof, jaká potkala lidstvo. Zatím lidé nejen mailují, používají zkratky esemesek, ale také spolu i nadále normálně mluví. Jazyky, pokud mluvíme o těch, které jsou zdravé a mimo ohrožení, se nikdy tak bohatě nerozvíjely jako dneska. Před deseti lety nikdo neposílal esemesky, dnes máte celou skupinu zkratek a jazykových mutací z mobilních telefonů.

Napsal jste knihu i o esemeskování. Co je na jazyku SMS zajímavého?

Začal jsem hledat a objevil spoustu úžasných příkladů zkratek, které používají teenageři při psaní SMS. Přitom to není nic nového, například nahrazují písmena ve slově číslicemi, což dělali už staří Řekové. Napíšou „pro3 si oči“. Je zajímavé, jak podobně se jazyk SMS vyvinul na celém světě. Všude se objevují podobné pokusy, jak přepsat román Nebezpečné známosti do esemesek, jsou už i SMS varianty Hamleta. Nemyslete si, řeč i používání SMS se staly sofistikovanými, lidé se přes mobilní telefon milují, zjistilo se, že velký počet párů se dává dohromady nebo se rozchází prostřednictvím SMS. A je zdokumentován případ, kdy bylo 2500 zaměstnanců vyhozeno z práce jednou esemeskou.

Na druhou stranu se zdá, že v řeči zanikají idiomy a ustálená přísloví, které používaly naše babičky, ale dnes si je už nikdo nepamatuje.

To je ale něco jiného. Mluvíte o kulturně podmíněných výrazech. V Británii si toho už také všimli na příkladech malých školáků, a proto zavedli do učebních osnov anglická přísloví. Děti totiž dnes mnohem méně čtou a idiomy najdete hlavně v literatuře – ve velké míře třeba u Shakespeara. To, že naše babičky jich používaly víc, svědčí o tom, že lépe znaly Shakespearovy hry. A to je problém především vzdělávacího systému.

Když vezmeme v úvahu různé národní jazyky, zdá se, že každý z nich má nejen odlišnou strukturu, ale i temperament. Anglicky se mluví přímo a stručně, zatímco česky mnoho tvarů zní tak alibisticky: líbí se mi, chybí mi, zdá se mi. V mandarínské čínštině zase začínáte větu určením místa a podmět ji uzavírá až na konec, jako by se už tím vyjadřovala pozice individua v té velké zemi.

Narážíte na jeden z argumentů, které používá hnutí za záchranu ohrožených jazyků. A to je samozřejmě úplně jiné téma. Lidé se ptají, proč bychom měli zachraňovat nějakou řeč, kterou mluví sto dvě stě indiánů v brazilském pralese. Odpověď je jednoduchá, i takový jazyk má svou jedinečnou vizi světa, kterou žádný jiný nesdílí. Jsem přesvědčen, že právě toto je základním kamenem definice toho, co znamená být člověkem. Jestliže jeden způsob vyjadřování umře, přicházíme s ním o jeho unikátní pohled na život. Na světě dnes existuje nějakých šest a půl tisíce jazyků a každé dva týdny jeden zahyne. Těch evropských je mezi nimi jenom pár. Platí, že devadesáti šesti procenty jazyků mluví asi čtyři procenta lidí.

Bude to znít asi hloupě, ale jak lze zachránit jazyk?

Hloupé to není ani trochu, dokonce už víme, jak to udělat. Ovšem má to tři podmínky. Poslední mluvčí musejí chtít jazyk zachránit, místní vláda tomu musí napomoct a nakonec potřebujete peníze. V OSN nedávno kdosi spočítal kolik. Abyste zachoval ohroženou řeč, kterou mluví dvě stě lidí, potřebujete zachytit gramatiku, zaznamenat slovník, vytrénovat učitele a motivovat děti, aby jím mluvily. To všechno vyjde na 200 tisíc dolarů, které musíte investovat každý rok po dobu asi pěti let. Vezmete-li v úvahu, že na světě je nějakých tři tisíce ohrožených jazyků, vyjde vám částka 600 milionů dolarů. To vypadá jako hodně peněz, ale tolik vydělá kartel OPEC během jednoho dne.

V osmnáctém století se také čeština nacházela v ohrožení, česky se mluvilo hlavně na vesnici. Zachránilo ji literární a kulturní hnutí národního obrození a největší roli tehdy sehrála literatura. Jak je to dnes?

Kdybyste se mě zeptal před dvaceti lety, řekl bych vám, že je to stále stejné. To byl případ i velštiny, které pomohli spisovatelé a umělci, písničkáři, kteří objížděli Wales a zpívali lidem původní písně. S nástupem internetu se věci hodně změnily. Pokud chcete uchovat jazyk, musíte si dnes získat hlavně teenagery, jinak si nezajistíte, že stejným jazykem budou mluvit i jejich děti. A co dnes vzrušuje mládež kromě sexu? Každá cool technologie. Troufám si tvrdit, že nemůže být tak úplně náhoda, že jen rok předtím, než byla konstatována celosvětová krize jazyků, byl vynalezen internet. Dnes existují na internetu stovky komunit, na kterých se scházejí lidé a povídají si velšsky, navažsky nebo jánevímjak. Samozřejmě je to poměrně odlišná řeč od toho, jak asi mluvili jejich prarodiče, ale jazyk žije. Odvážím se tvrdit, že největším nebezpečím pro tyto řeči není angličtina nebo španělština, ale ti starší, kteří odsuzují mládež za to, že nemluví „správně“.

Moje dcera nedávno pracovala v Arizoně na jednom experimentálním projektu na záchranu jazyka mezi indiány. Dětem přivezli digitální kameru a filmovou techniku, aby si točily filmy ve svém jazyce. Ty měly oči na vrch hlavy, jenže nevěděly co točit. Neznaly žádné vlastní příběhy. Lucy jim tedy řekla, ať jdou a zeptají se starších z kmene. Ale s nima my nemluvíme! odpověděly. Protože jim však nic jiného nezbylo, tak šly a zeptaly se, jestli by staří něco nevyprávěli. – Literatura už dávno není jedinou silou, která uchovává jazyk.

Které regiony jsou jazykově nejvíce ohroženy?

Odpověď je jednoduchá, i takový jazyk má svou jedinečnou vizi světa, kterou žádný jiný nesdílí. Jsem přesvědčen, že právě toto je základním kamenem definice toho, co znamená být člověkem. Jestliže jeden způsob vyjadřování umře, přicházíme s ním o jeho unikátní pohled na život. Na světě dnes existuje nějakých šest a půl tisíce jazyků a každé dva týdny jeden zahyne. Těch evropských je mezi nimi jenom pár.

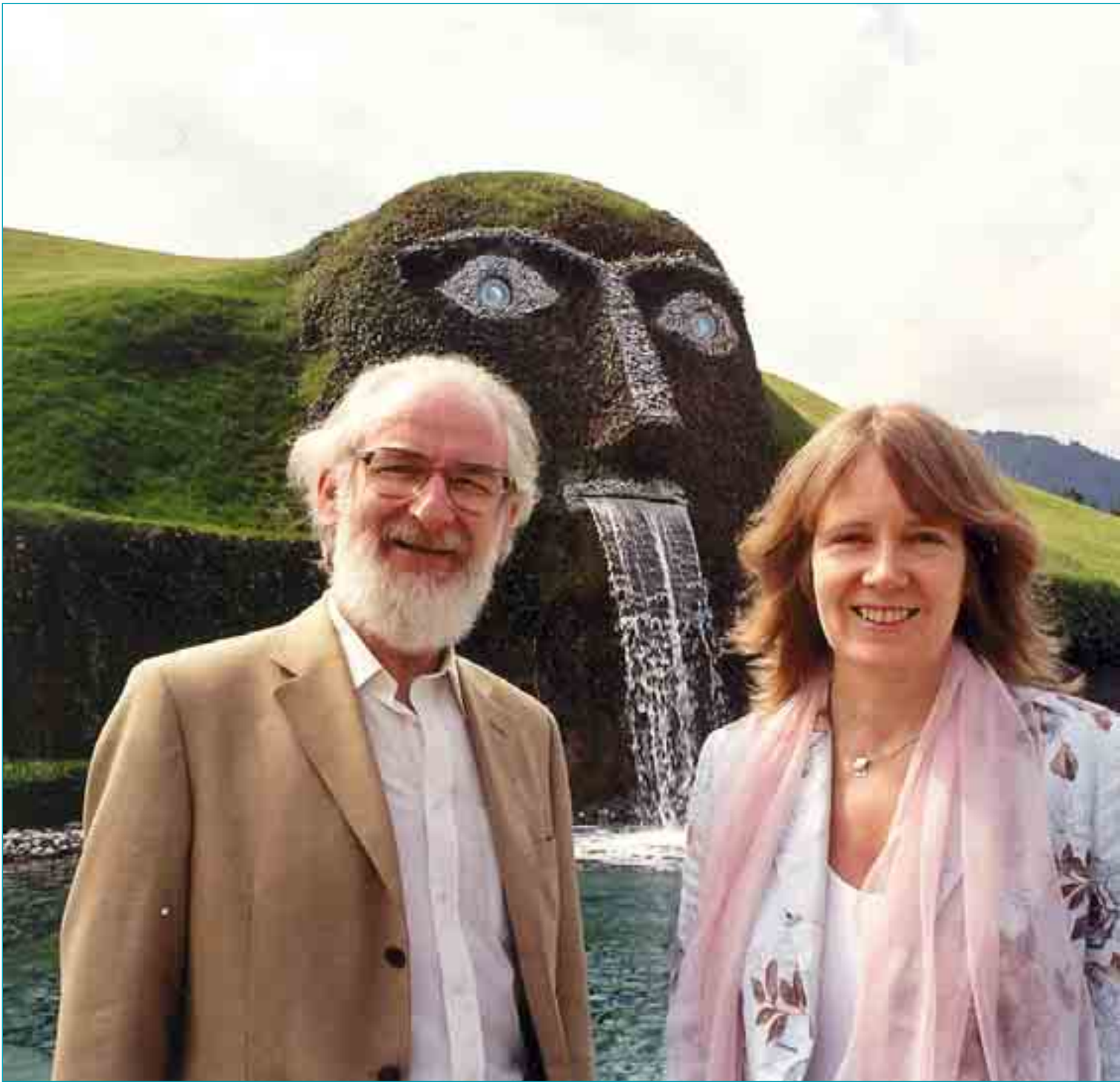

David Crystal se svou ženou Hilary před Kristallwelten v rakouské vesnici Wattens u Innsbrucku. Hlava s vodopádem představuje legendárního tyrolského obra, který hlídá podzemní poklad – známou výstavu křišťálu a krystalů. Celý objekt designoval rakouský umělec André Heller.

Týká se to především oblastí kolem rovníku, nejvíc asi jihovýchodní Asie, dále Indonésie, Indie, ale také Nigérie a samozřejmě oblasti brazilské Amazonie. Jen na ostrovech Papua-Nová Guinea se vyskytuje sedm set padesát jazyků.

Proč zrovna tam?

Má se za to, že takové bohatství jazyků bylo dříve v každé oblasti přirozené a že i třeba na evropském území bylo několikanásobně více řečí. Ovšem na Guineji se taková rozmanitost udržela díky příhodným přírodním podmínkám, kdy mnoho kmenů žilo v poměrně velké izolaci neprostupných údolí nebo řek. Jazyková diferenciace je ovšem velmi přirozená, jsou zdokumentované i případy, kdy se část kmene odstěhovala jinam a už za dvě generace jste u nich zaznamenal významné jazykové rozdíly oproti těm, kteří zůstali.

A pozměnilo naopak globální rozšíření angličtiny její podobu?

Odhaduje se, že na světě mluví asi dvě miliardy lidí anglicky a samozřejmě za takový úspěch zaplatíte určitou cenu. Jakmile se angličtina stala globální řečí, lidé si ji začali přizpůsobovat a dnes evidujeme asi sedmnáct hlavních anglických dialektů, které se rozvinuly po světě. Vedle již známé americké australské nebo jihoafrické angličtiny najednou máme singapurskou nebo nigerijskou, které jsou jedna od druhé velmi odlišné. Je dost možné, že se za dvacet nebo padesát let angličtina rozmělní do několika jazyků, jako se to stalo s mluvenou latinou před tisíci lety. Je to stejné, jako kdybyste si s nějakým českým kamarádem začali povídat anglicky, brzy si vytvoříte její český dialekt.

Ve skutečnosti jazyk pohánějí dvě navzájem protichůdné síly, jedna vyžaduje, aby vám ostatní rozuměli, druhá vytváří vaši identitu. Mluvíte s určitým přízvukem a intonací, neboť se v nich odráží vaše osobnost, ale i prostředí, ve kterém jste byl vychován, a místo, kde žijete. Angličtina se nejdříve rozšířila po světě a představovala impérium, které vyžadovalo, abyste se ji naučil. Dnes jsme se ovšem ocitli v situaci, kdy si lidé na celém světě nacházejí i v angličtině svou jedinečnost a odlišnost. Zkuste chvíli poslouchat na ulici v Singapuru ty, kdo mluví singapurskou angličtinou, zvanou singlish. Nebudete rozumět. Jde o směsici angličtiny, čínštiny a malajštiny a něčeho ještě dalšího. Kdybych teď přešel do své angličtiny s velšským přízvukem, chytal byste stěží každé páté slovo. Zároveň ale v Singapuru i jinde ve světě udržují vedle dialektu i standardní mezinárodní angličtinu, aby mohli komunikovat se zahraničím. Tedy jsou bilingvní v angličtině.

Má to nějaký vliv i na to, jak se mluví přímo v Británii?

Je asi příliš brzo na to, abychom to posoudili. Ještě před třiceti lety nikoho ani nenapadlo, že se angličtina stane globálním jazykem. Dám vám ale jiný příklad. Jeli jsme nedávno se ženou do Egypta a na letišti na nás promluvil místní nosič zavazadel. Řekl: Welcome in Egypt. Myslel jsem si, že ten asi nebude moc umět anglicky, neboť správně je samozřejmě: Welcome to Egypt. Jenže i taxikář na ulici nebo ředitel British Council v Káhiře nás přivítali Welcome in Egypt. Zkrátka v Egyptě se to stalo součástí místního dialektu, tak jako v Británii říkáme a quarter to nine, zatímco ve Spojených státech je a quarter of nine. A proč ne? Typická chyba, které se v angličtině dopouštějí cizinci, je, že dávají množné číslo do slova information – informace. Ale anglické "informace" jsou prostě nepočitatelné podstatné jméno, ačkoliv ještě v 18. století se používal i plurál. Shakespearův Shylock ještě říká my monies – peníze, ačkoliv dnes každý ví, že anglicky peníze – money jsou rovněž nepočitatelné. Jazyky se mění, co bylo jednou správné, může být za dvě století chybné a obráceně. A nejvíce se mýlí ti, kdo zastávají princip „jazykové čistoty“, ačkoliv nikdy žádná původní, správná podoba jazyka nebyla.

Připravil
Michal Procházka

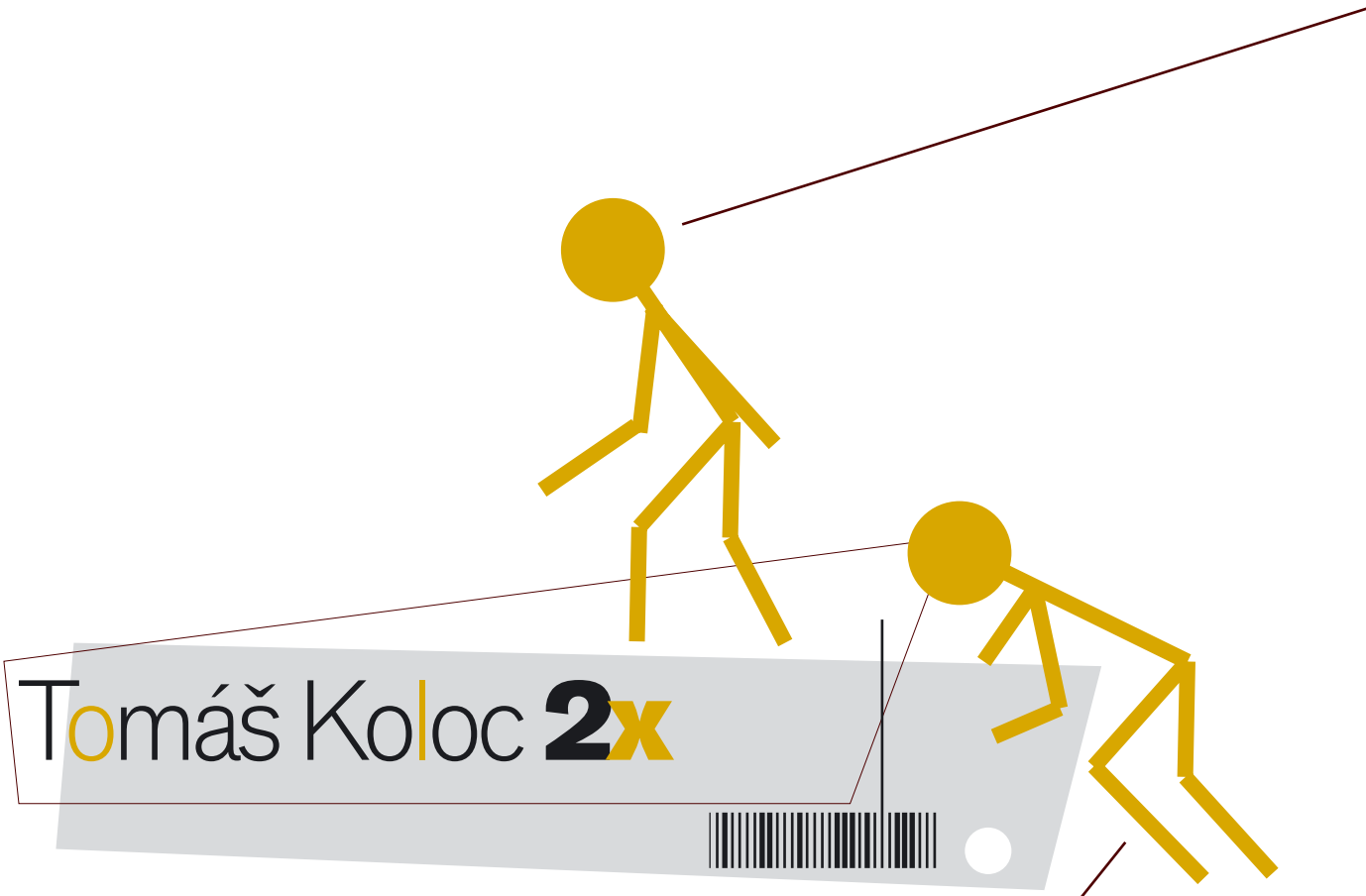
Tomáš Koloc 2x

Fomův den

(14. 7. 2007)

Když poprvé slyšela hlas knížete Igora,
jala se kněžna Zoja psát bratru Fomovi dopis o tom, že se zamilovala,
bratr však její dopis první nepřijal,
neboť jej z božího úradku omylem nejprve poslala knížeti Igorovi.
I potěšila její slova srdce knížete Igora dvojnásob,
neboť v ten den přijal ještě vroucí dopis
od jejího bratra a svého přítele Fomy.

V ten den se ženil celý svět
a kníže Foma
vzal svoji matku, kterou několik let neviděl
k příměstskému jezírku obrostlému břízami,
na jehož březích se opalovaly místní kněžny,
jejichž bezstarostná nahá ňadra,
určená k tomu, aby božím dětem po první léta na tomto světě
poskytovala nejnutnější dávku lásky,
rozněžňovala ztvrdlé srdce knížete Fomy.

Plavav přes jezero k blízkému ostrůvku
šlápl kníže Foma u jeho břehu na dno
a objevil větev,
na jejímž povrchu žila celá planeta škeblí.
Některé byly velké jako prst dospělého muže
a jiné, malé jako korálek,
pokrývaly ve velkých koloniích konce větvoví a celá těla větších škeblí.
Když kníže Foma vytáhl větev nad hladinu
všechny škeble překotně žily a vystřikovaly na něj vodu ve větších či menších proudech.
Foma s údivem pohlédl na celý tento svět,
něžně jej položil zpět ke břehu ostrova,
a stal se opět člověkem

Slunce pálilo,
po vodě jezdily ve dvou vodoměrky,
vážky a šídla létaly ve dvojicích jako dvouplošníky carského letectva
a pářili se.
Slunce bez rozmyslu chrlilo své požehnání a sílu,
a knížete Fomu náhle pohltilo pomyšlení
na srdce královny Ljubov,
srdce, které prorostlo celé její tělo až do konečků prstů,
myslel na její boží pláč, prostotu a něžnost
a jeho tělem prošla temná oblaka,
které roztrhala až myšlenka na zlaté Dítě,
již ze svého srdce s prosbou vystřelil do náruče Panny Marie
ve chvíli,
kdy se jeho bílé tělo zvolna rozpouštělo u pobřeží ostrova.

Po deseti letech když,
podoben Odysseovi,
vystoupil kníže Foma k smrti unaven sám na břeh ostrova Ithaky
byl učitelem božího tance
a ze všech koutů ostrova zněla dávná píseň – píseň jediná.

Jeho srdce naplnila radost,
ale když začal tančit,
ucítil, že jej za jednu ruku drží kníže Igor, druhou uchopila kněžna Zoja,
které se držela kněžna Lada, druhé Igorovy ruky kněžna Varvara
a za nimi po obvodu jezera další a další tváře všech těch,
které potkal na své pouti.
Tvořili kruh

I stál Foma na břehu ostrova, tančil a děkoval Matce za to, že mu pomohla,
aby při hříšné myšlence na královnu Ljubov pomyslel na Dítě,
které teď létalo nad jejich hlavami
a tvořilo ve vzduchu zlatý kruh.
uprostřed něhož na vrcholku ostrova
stála Matka a s nimi se všemi
zpívala dávnou píseň Návratu...

Co všechno, Královno, nevíš...

Odysseův dopis královně víl Agapé
o pobytu na Kohoutích ostrovech,
poznatky **o ní**, *určené bratrům, padlým bojovníkům ithackým,*
s nimiž si povídá na své cestě domů,
a zbytek dopisu královně, který nedokončil,
avšak učinil to za něj jeho přítel Homér, a to včetně proroctví...

Ty to, královno, nevíš,
že Tvůj dlouhý štíhlý plamínek plápolá
tu na jednu tu na druhou stranu
v mrazu zahřívá celou školní třídu
roztáčí parní stroj jejího barevného kruhu
protancuje prolukami, podchody a náměstíčky
setmělé podzimní Prahy
svým žárem sežehne na prášek pole zeleného ječmene
a ráno ho nalévá
k snídani
a pak se změní v ohnivého kohouta,
který vyskočí na střechu medového dvora uprostřed Kohoutího ostrova
a svým žárem roztaví všechno, co nebylo čisté
a hned vzápětí
se zmenší do plamínku-holčičky a říká:
„Babička mi vyprávěla...“
(vy jste si nechali zalít uši propolisovým voskem,
ale já, který se nechal přivázat ke stěžni,
jsem ten hlas na vlastní uši slyšel,
a prokázal jsem, bratři, veliké hrdinství,
neboť vzápětí potom, co mi pronikl až do srdce,
jsem ještě stačil duchaplně odpovědět:
„Ano, rozumím...“)
za dvě minuty už je však plamínek zase královnou Vatrou a říká:
„Vyndej si ruce z kapes
a při chůzi se narovnej!“
(Udělal jsem to a je třeba říci,
že mi to v té chvíli skutečně pomohlo!)
Bratři Ithačtí, přísahám vám, že dokáže
nakrmit, napojit, zahřát a uložit
celý dvůr
a přitom všem neustále prozpěvuje
o svých radůstkách a malých bolístkách
a z odpolední čarodějky,
která se s druhou na polní cestě
radí o kouzlu, jímž by se vymanila
z moci velkého inkvizitora
(v něhož se v jejích očích proměnil plamínek,
se kterým kdysi tancovala,
a teď na něho – popálena jeho velkými černými sazemi –
prská malé jedovaté jiskry –
takže se okolosedící hosté mnoho zahřejí, ale také trochu popálí
a zamažou)
se v noci mění v malinkatou jiskřičku
která do černočerné tmy ještě z posledních sil vydechne:
„Je dobré usínat hlavou k ohni!“

a pak hned zhasne
a celý svět se až do svítání propadne do hluboké bezedné tmy...
Ach Ty, královno, v jejímž plameni hoří básně a růže z mnoha rukou, nevíš
kolik i ty máš poloh, směrů, chutí, vůní a barev
(mohl bych vyprávět o jedné rozčílením vystupující tepně
pokryté zlatavou kůží krku,
při pohledu na niž jsem s úžasem zjistil,
kde všude jsem schopen vnímat krásu)
Královno –
nevíš –
kolika slovy rozfoukáváš plamínky,
které tvá dvojnice občas zakřikne,
ale v tvé žhnoucí blízkosti se všechny zas rozhoří
tak jako jeden z nich,
jenž právě v tuto chvíli
pluje sám po otevřeném rozbouřeném moři

na skořápce modlitby
s větrem bláznivé písničky v zádech...

Na tomto místě, královno, Odysseus
pro velký vítr, a také trochu z cudnosti
ukončil svůj list,
který se Ti po odplutí z Tvých ostrovů
jal psát za počínající bouře
se záměrem poskytnout Ti pohled páru vnějších očí na tvou krásnou zem
a na tebe samotnou.
Zbylo však ještě několik věcí, které zamlčel,
a ty já, Homér, nyní dopovím:

Tento dopis napsal na poslední list papíru, který mu na jeho lodi zbyl
a udělal z něj vlaštovku
do které zabalil všechnu svou sílu, lásku a um,
mrštil ji po větru směrem, kde jsi zacházela Ty
a když mu tvůj plamen zmizel za obzorem, kde se staráš o své ostrovy
vyčerpaný padl tváří na dno svojí skořápky
a do ohlušujícího zvuku hromu začal k Matce odříkávat modlitbu
aby na nebe zatmělé bouří poslala
jedinkou hvězdu
jejíž paprsek by mu zasvítil takovým světlem,
jakés mu dala svým čistým bytím poznat Ty

Vidím, že se Ti, královno, ve večerní tmě klíží oči.
Možná Tě však ještě zajímá, co by se stalo,
kdyby se Odysseova modlitba splnila.

A protože dávný zpěv líčí i budoucí jako už vykonané
řeknu Ti, královno, před spaním proroctví,
o jehož splnění se,
jestli se připojíš k těm, kteří v ně věří,
podělíš i Ty:

O půlnoci se hvězda zjevila
a Odysseus z nových sil
vesloval za jejím světlem.
K ránu však vyčerpáním usnul –
a probudil se
na pobřeží ostrova Ithaky!
Vedle něj
jen malinko zmáčený
ležel čistý list papíru.

Vložil naň všechnu radost, kterou v tu chvíli měl
a schoval jej pod křídlo vlaštovky,
kterou se s díky chystal
poslat za půlnoční hvězdou,
co stejným světlem, jež máš Ty
mu na cestu svítila.

Byl však bílý den a nebe bylo čisté
a Odysseus jen těžko odhadoval směr, kam vlaštovku vypustit.
Nakonec zvolil, natáhl ruku, ale
velmi ho překvapilo, že vlaštovka nechce letět...

Potom se v náhlém osvícení obrátil,
a to, co uviděl, mu vyrazilo dech:

Spatřil, že Hvězda půlnoční
je přímo vedle něj a už je Jitřenkou –

– ale ještě spí...

Šofarův

Nějaký ty obsese

Fotograf Ivan Pinkava vystavuje až do 14. září v jižních zahradách Pražského hradu své fotografie jako velkoformátové zvětšeniny v rámci projektu *Maximální fotografie* (vloni to byl Jan Lukas), který finančně tlačí firmička PPF. Pinkavových děl je 34 a celý soubor se jmenuje *Salome*. A já jsem z něj měl nauseu. Snad u nikoho jiného se mi nechce tak intenzivně zvracet – tak strašlivě na mě působí ti jeho holohlaví ufouni z fotek. Všichni mají stejné, vyčítavé oči. Stačí, když vidím nějaký umělcův snímek v časopise nebo jako venkovní reklamu, a ten den už mně nic nepomůže, protože jsem poddaným krále deprese.

Být ministrem zdravotnictví, podepsal bych s Pinkavou kontrakt a vybavil všechny protialkoholní stanice jeho snímky. Jen by se muselo spočítat, zda antidepresiva vyjdou levněji než fotografický antabus.

Ve Vlčím Poli u Mladé Boleslavi úřaduje Matka Lasana, jinak Petra Schořová, deva-

vývar

Ve Vlčím Poli u Mladé Boleslavi úřaduje Matka Lasana, jinak Petra Schořová, devatenáctiletá božská bytost, kterou koučuje Matka Diesana, Valéria Schořová. Podnikatel Petr Pánek věnoval před pěti lety téhle náboženské firmě postupně 30 milionů, mj. i na to, aby za to mohla postavit „chrám na dělání zázraků“ o rozloze 1000 metrů čtverečních. Teď chce peníze zpět. Proč tenhle pakatel tak dobře investoval? Po autonehodě měl bolesti hlavy a Matky ho přesvědčily, že jsou vyvolené.

tenáctiletá božská bytost, kterou koučuje Matka Diesana, Valéria Schořová. Podnikatel Petr Pánek věnoval před pěti lety téhle náboženské firmě postupně 30 milionů, mj. i na to, aby za to mohla postavit „chrám na dělání zázraků“ o rozloze 1000 metrů čtverečních. Teď chce peníze zpět. Proč tenhle pakatel tak dobře investoval? Po autonehodě měl bolesti hlavy a Matky ho přesvědčily, že jsou vyvolené. Valéria poskytla rozhovor redakci MF Dnes. Tak třeba na otázku *Vedete místní komunitu, ale máte i nějaké civilní zaměstnání?* odpovídá: *Ne, to by nešlo. Já jsem i několik dní mimo tělo…*

Věřím a doufám, že Pánek nic nedostane a každý spor prohraje. Dostalo se mu poznání, které je za těch 30 kulatých úplně zadarmo.

Titulek ze sportovních stránek zadarmikového *Metra* (1. 8. 2007). *Real učinil další nabídku na Kaká*. Někdo by to mohl přečíst, jako že čisticí prostředek se dá použít i při uklízení hoven. Brazilská fotbalová hvězda Kaká si to ale nezaslouží.

A nebo možná jo.

Senátor Jiří Žák (ODS) musí vrátit nějaké mergle své asistence, protože ta část svého platu přeposílala, aby se to nepletlo, Žákově manželce. Když senátor obhajoval „asistenční“ služby své manželky, prohlásil o ní v Právu (1. 8.): *Kromě toho dělala i politické dopady některých zákonů. Je k tomu vysoce kvalifikovaná. Je doktorka filozofie s velkým politickým rozhledem.* To mě pobavilo. Představil jsem si, jak doktorát z filozofie leze na rozhlednu, rozhlíží a dělá dopady. Nejlépe je při skoku dolů smotat se do výsadkářského klubíčka. To chlapík z Moravského Krumlova, který umiloval k smrti ovci místního zemědělského družstva, je jiný kalibr. Spolumajitel družstva ho v Deníku (17. 7.) popsal barvitě: *Jednou ho načapaly holky ze statku. Stál v prasečáku, kalhoty měl dole a onanoval. Je to ale jinak moc*

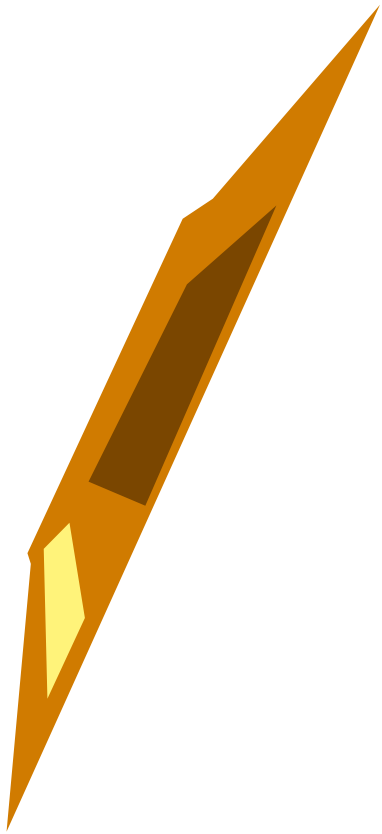

hodný člověk. Dříč a perfektní pracant. Někdy dělal i za tři.

Kdyby si senátor najal tohodle chlápka jako asistenta, vydělali by na tom všichni, včetně ovcí a beranů.

A nakonec to nejlepší: V Metropolitním expresu měli v letním okurkáči nápad, že se budou ptát ctěného obyvatelstva na různé záludné věci, 15. srpna zněla otázka: *Jaký máte nejveselejší zážitek z dovolené?* A odpovědi:

– Martin Kepr (29): *Můj nejvtipnější zážitek z dovolené je, že jsem nikdy nebyl na dovolené.*

– Hana Balátová (50): *Jela jsem lanovkou, ačkoliv to nesnáším, a bylo mi pak špatně.*

– Michal Karták (26): *Byl jsem na kolech na Slovensku a vůbec nic veselého se nám nestalo.*

– Kateřina Pospíšilová (72): *Na Balatonu jsem se topila, protože jsem zapomněla, že neumím plavat.*

Nejsme my to veselé kopy, příbuzní strýčků Křópalů a čtenářů Vilímkových humoristických kalendářů? Ledva to vokem projedu, hned mám celý den takovou tu šťastnou, sluníčkovou náladu. Takovou tu člověčí. A večer si musím namazat stehna Nubianem, protože tam mám jelita od toho, jak jsem se do nich celý den plácal.

Chr chr chr, už to na mě zase jde, ta veselá tsunami...

Z nepovinné četby

Detektivku Daniela Pennaka (snad to dobře skloňuju), vlastním jménem Daniela Pennachioniho, *Lidožrouti z Obchoďáku*, jsem našel v hromádce knih, které nechala v kanceláři kolegyně odcházející do důchodu. Autorovi u nás vyšly zatím čtyři knihy, přičemž tuhle vydala podruhé Mladá fronta jako „příložek" k časopisu MF Plus. Výtečně přeložila Vlasta Misařová.

Ben Malaussène je sice študovaný chlapík, ale pracuje v obchodním domě jako „hromosvod" v oddělení reklamací. Proto má román jako motto dvě citace z knihy René Girarda *Obětní beránek* (vyšla i u nás). Když si někdo na něco stěžuje, je následně do kanceláře pozván Malaussène, který za všechno může. Zákazník, když vidí, že kvůli jeho stížnostem je popotahován konkrétní člověk, vychladne a vše se nakonec vyřídí ke všeobecné spokojenosti.

Když v Obchoďáku začnou vybuchovat bomby a umírat lidé, tak je Malaussène náhodou vždycky poblíž. To jako intro příběhu stačí. Jedním z vedlejších motivů je fungování rozvětvené hrdinovy rodiny a také jeho způsob navazování kontaktů se ženami. Vidí-li, že nějaká pěkná zákaznice krade a hrozí jí odhalení podnikovým fízlem, zachrání ji tím, že jí oznámí, že je sledována, a označí ji za svoji tetu Julii – a pak si většinou vybere odměnu v podobě nějaké té slasti.

Teta Julie, která je zrovna aktuální, je časopiseckou redaktorkou. Hovor před vybráním odměny při jízdě autem:

„Stál jim v pozoru jako andělům!"

Andělům stojí? Jací andělé? A komu stojí? Teta Julie na mě zírá očima zastřenýma nevyslovitelným steskem. Řekne:

„Sandinisté. Stál jim jako andělům. Donekonečna. Při šukání se smáli. A když vrcholili, bylo to dlouhými palčivými tahy až do

úplného uhašení mého požáru. Zažila jsem to jedinkrát, na Kubě, zrovna po revoluci. Bylo mi čtrnáct. Právě dva dny před tím, než vyhodili mého otce, konzula. Vrátila jsem se tam od té doby, ale už bylo po všem: socialisticko-realistická erekce, stachanovská soulož…“ (s. 57)

A tak kolem boků naší pirogy defiluje zimní a noční Paříž a tetička Julie rozvádí nádherné jádro své teorie. Podle ní umí pořádně šukat jen revolucionáři po vítězství a úplní primitivové. Jedni i druzí mají v hlavě věčnost, šukají v přítomném čase oznamovacího způsobu, jako by to mělo trvat věčnost. Všude jinde ve světě si to rozdávají v čase minulém nebo budoucím, vzpomínají nebo plánují, trvají nebo se množí, ale nikdo se nestará o sebe… (s. 58)

Hovor při tom:

„Co je s tebou?“

Odpověděl jsem:

„Nic.“

Nic se mnou není. Absolutně nic. Nic než ubohý měkkýš svinutý mezi dvěma půlkami své ulity. Který nechce vystrčit hlavu. Asi ze strachu z bomby. Ale vím, že sám sobě lžu. Můj pokoj je totiž plný lidí. nacpaný k prasknutí. Kolem mé postele se tyčí diváci v pozoru. A ne jen tak ledajací diváci! Celý věnec sandinistů, Kubánců, Meú, Satarů, nahatých nebo v uniformě, opásaných samostříly nebo kalašnikovy, měděných jako sochy, ověnčených prachem slávy. Jim stojí! A s rukama na bocích nám dělají čestný špalír, hustý, napjatý a vyklenutý, ze kterého jsem vyřízený.

„Nic,“ opakuji. „Nic mi není. Promiň.“

A protože nemám nic jiného na práci, zasměju se.

„A tobě se to zdá legrační?“

Dá se smát právě proto, že se to nezdá legrační. Vysvětluju jí to. Ještě jednou se omlouvám. Říkám jí, že jsme obklopeni olympijskou porotou a já že nikdy nebyl soutěživý typ. Řekne:

„Rozumím.“

A ona pak ještě dodá:

„Víš, lásku zabíjí právě kultura milování: každýmu chlapovi by stál, kdyby nevěděl, že stojí jiným chlapům!“ (s. 59–60)

Obyčejná oddechová četba. Ale její komory a sklepy jsou zajímavější než parádní pokoje mnohých slavných prozaických mudrlantů. Místo florianovského „Vyklizujeme!“ zařazuji do knihovny.

Jakub Šofar

Kvítky na tubetějce

„...šídlo v pytli neutajíš...“ komunistická strana se po únoru učí řídit zemi i samu sebe

„Poslanec soudruh Jan Harus, předseda krajského výboru KSČ.“

Období od jara 1948 do roku 1953 bylo dobou ustavování a formování celého nového státního systému založeného na dominanci KSČ. Historik Karel Kaplan tuto dobu nazývá zakladatelským obdobím režimu a jako jeden z hlavních principů či úkolů, které před KSČ po únoru 1948 stály, uvádí nutnost „položit základy nového, socialistického zřízení, a tak vymezit jeho konečnou podobu“. Státní, mocenská ale ani stranická struktura nebyla tedy v únoru 1948 hotovým faktem (v zásadě byla vytvořena struktura ústředního výboru, nová ústava vyhlásila „vedoucí úlohu KSČ“ ve státě a v základní rysech existovala stranická struktura řízení státu přes krajské, okresní a místí výbory KSČ), nýbrž teprve rozvíjejícím se a rostoucím organismem. Přičemž Kaplan připomíná, že pro tvůrce tohoto systému, nejvyšší stranické vedení, byl jediným myslitelným vzorem sovětský model řízení strany a státu, který důvěrně znali i z osobní zkušenosti a ideologického proškolení. Kopie známého modelu byla tedy nejjednodušším a nabízejícím se způsobem, jak svoji novou mocenskou roli mohla KSČ v nových podmínkách zvládnout.

KSČ se po úspěšném převratu ocitla v situaci, na kterou nemohla být detailně připravena; držela v rukou zá-

kladní prostředky ke správě státu jako celku a k jeho mocenskému ovládnutí, jako byla policie či armáda, řídila mnohé centrální orgány a dominovala velké části společenských organizací. Mnohem složitější struktury a prvky moderní společnosti jako průmysl, hospodářství, zemědělství či zdravotnictví ale teprve musela novému modelu uzpůsobit. Jedním z takových systémů byl také vlastní systém stranické organizace a řízení strany. KSČ jako každá velká politická strana disponovala sice regionálními institucemi, které v zásadě kopírovaly územně-zprávní rozdělení státu, nicméně v roce 1948 ještě zcela nepokrývaly všechny oblasti společnosti tak, jak to právě centralizovaný model řízení státu jedinou politickou stranou vyžadoval.

Vytvoření nové struktury strany a hlavně nových mechanismů, jak stranu řídit, vznikala mezi lety 1948—1953, všichni členové KSČ prošli v té době prověrkami, partaj využila ke svému sjednocení a upevnění také politické procesy, především kauzy Oty Šlinga, Marie Švermové a Rudolfa Slánského. Určitým mezistupněm byl rok 1951, kdy skončilo první kolo prověrek a ukázalo se, že stranu nebude možné řídit jenom bičem. Jakmile o všem rozhodoval ústřední výbor, nižší stupně stranické struktury se doslova konzervovaly a nevyvíjely žádnou vlastní činnost a i v plnění zadaných úkolů byly často neúspěšné.

Ideově tato prví fáze konsolidace politického aparátu strany končila ke třetímu výročí únorového převratu. Na konci února 1951 se konaly oslavy po celé zemi a v Praze také aktivy a schůze ÚV KSČ. Krajští tajemníci přenesli výsledky rokování v centru také do svých regionů. Například KV KSČ v Liberci projednal výsledky prověrek v sále místního hotelu Zlatý lev. Krajský tajemník, dříve vedoucí libereckého okresu Ladislav Lux, na úvod shrnul průběh a výsledky stranických prověrek, které měly KSČ „očistit od všech kariéristických elementů, ode všech lidí straně ideově cizích“, měla „upevnit stranu a její ideologickou jednotu“. Prověrka měla „vést k další bolševizaci strany, tak aby strana mohla daleko důrazněji – důkladněji – směleji provádět přestavbu naší země“. Výsledky prověrek byly krajským tajemníkem chváleny, hlavně když jejich výsledkem byl postup v další kolektivizaci: „Velmi dobře soudruzi v Turnově zaměřili prověrku ve vesnických organizacích a dnes hlásí, že ve 22 organizacích byly dány závazky, že během příštího roku založí JZD. Soudruzi v Jenišovicích získali 60 členů pro JZD. Soudruzi v Karlovicích udělali závazek k založení JZD k 33. výročí říjnové revoluce. Tento závazek byl splněn.“ Jinde se ale prověrky tolik nedařily: „Tak například organizace Pavlovice na Doksku, která má 32 členů a kandidátů, nechtělo se dostavit více jak 20 členů k prověrce. (...) Vyškrtnut byl Kaplan s jeho manželkou, kteří vlastní 19 hektarů půdy a mají nepřátelský poměr ke straně. (...) soudruh Krejčík, stálý instruktor OV v Mnich. Hradišti, sám se přiznal, že celých 14 dní nebyl v organizacích mu přidělených, přesto, že v jeho okrsku několik organizací nezačalo ještě s prověrkou.“ Jiný inspektor – s. Zumr z Mnich. Hradiště – vyloučil ze strany vdovu se třemi dětmi, jejíž syn byl v ČSM a dcera vedla pionýry, zato nechal legitimaci rolníkovi, „který je nepřítelem strany, který je proti JZD a když byl tázán, proč vstoupil do strany, řekl, že potřeboval honební lístek, aby mohl chodit s flintou“.

Vedoucí libereckého kraje Rudolf Vetiška ve svém referátu promluvil také o případu v té době zatčeného brněnského tajemníka Oty Šlinga (jehož případ byl následně spojen se zatčením Marie Švermové a ještě později přebit Rudolfem Slánským): „Šling se ukázal jako agent v cizích službách a bylo zjištěno, že už pracoval 10 let pro cizí služby. Byl to člověk, který se uměl velmi dobře maskovat, který zdánlivě dociloval úspěchů, uměl zakrývat zločinecké plány, které sledoval. Při tom používal záměrně method stranou nepoužívaných, pro stranu nepřátelských. Uměl vyřadit volené orgány, uměl si kolem sebe vytvořit kliku, která bez duše vykonávala všechny jeho příkazy, vytvářel ovzduší strachu – každý se bál. (...) Šling zanesl do strany takové methody, které byly dávány za vzor. Tyto methody znemožnily akceschopnost strany, stranu rozrušovaly a vytvářely nepřátelskou aversi proti straně. Vytvářely živnou půdu pro všechny reakční elementy. Při porovnání vidíme, že to byla titovská politika. Nedovoloval straně, aby se scházela na členských schůzích, nepřipouštěl, aby členské masy mohly rozhodovat a mít právo kritiky k politice strany. Jeho methoda přes zdánlivé úspěchy ukázala, že celá řada funkcionářů podlehla jeho vlivům, byli dáváni za vzor. Jím se nechala ovlivnit i soudružka Švermová, Dubová a celá řada dalších. Tak byla Šlingem do strany vnesena falešná ideologie a musela se projevit jako straně nepřátel-

„Poslanec soudruh Rudolf Vetiška, krajský politický tajemník.“

ská. To je velmi vážný příklad pro naši stranu. Celá váha leží v tom, že to nebyly jen chyby, které dělal a za které byl kritisován, ale ukázalo se, že to bylo záměrně děláno a nikdo nepomyslil na to, že by to byl zrádce a agent v cizích službách a tuto práci zde dělal záměrně. On docílil toho, že se záměrně umrtvovala činnost strany. Na jedné straně se chlubil, jaký má vybudovaný desítkový sbor a na druhé straně si vychoval vlastní desítkový sbor, který měl odstranit všechny volené funkcionáře. (...) I v našem kraji se projevil podobný případ: Kudrna, který sem do kraje byl pozván záměrně, ale nakonec byl vyloučen ze strany. Šling se snažil pomocí takových sil uplatňovat svoji moc. Jak se ukázalo, celá řada soudruhů podlehla těmto věcem a podle rozhodnutí předsednictva sekretariátu ÚV KSČ byla poslána soudružka M. Švermová na dovolenou, až do vyšetření případu Šlinga sekretariátem ÚV. To musí být pro nás varovné znamení, jak agenti se dostanou až do špičky strany a to také ukazuje, jak jsme málo bdělí a ostražití. Náš zájem nás nutí k tomu, abychom uměli pokud možno co nejdříve odhalit záškodníka. Z čeho to vzniká: my často spíme na vavřínech, přestáváme být bdělými. To otupuje a vede nás to k nesprávným závěrům, zapomínáme, že se zostřuje třídní boj. Dobře nás soudruh Gottwald varoval, aby nebyla naše revoluční bdělost oslabena.“

V odpolední diskusi se řečníci kromě prověrek vraceli také ke Šlingovi: krajský tajemník Jan Harus: „Diktátorství není jen komandovat – jsou různé varianty diktátorství. Kde je diktátorství, tam je chameleonství, podlézavost, tam nemůže být plánována práce. Ne nadarmo bylo řečeno, v resoluci ÚV, že ‚šídlo v pytli neutajíš‘. Soudruh Harus apeluje na přítomné soudruhy, aby nabádali soudruhy, aby byli bdělí a ostražití. V souvislosti s Brnem byla dána soudružka Švermová na dovolenou. Musíme si umět představit s jakou rafinovaností pracoval agent Šling. V tom nám dává Sovětský svaz mnoho poučení. Naše předsednictvo ÚV nám dává záruku, že strana bdí.“ K tématu promluvil také s. Plechatý: „Jak si soudruzi ulehčují práci. Dnes je třeba zrovna tak bojovat za politiku strany jako před únorem. Soudruzi na schůzích masových složek dávají jim přímo usnesení s tím, že to nařídil kupříkladu s. Slánský atd. Jedině na základě zdravé kritiky se může vyvíjet politický růst funkcionářů. (...) Škůdce odhalíme jen hlubokou kontrolou. Nesmíme být příliš důvěřiví, důvěra se nevyplácí.“ A také s. Tomášek se zmiňuje o Kudrnovi: „...není možné, abychom, udělá-li někdo špatný krok, abychom hned říkali, to je Brno, to je šlingovština. Je třeba takovému soudruhu pomoci a přivést ho na správnou cestu.“

Dne 25. února 1951 se konala slavnostní schůze OV KSČ v Liberci, které výjimečně předsedal krajský politický tajemník Rudolf Vetiška (tento vlivný člen KSČ se narodil 5. 12. 1895 v Hloubětíně, původním povoláním byl soustružník kovů, vedoucí a politický tajemník KV KSČ v Liberci, člen strany od roku 1921, člen ÚV a KV KSČ, poslanec Národního shromáždění). Ten také přednesl hlavní referát, v němž pro liberecké komunisty shrnul všem patrně už z tisku stejně dobře známé vývody hlavního projevu Klementa Gottwalda na únorovém slavnostním zasedání ÚV KSČ. Vetiška například uvedl: „Úsilí záškodnické propagandy, která se snažila tvořit ovzduší nejistoty, je rozbito na padrť a všichni lidé myslící pokrokově, kteří mají lidově-demokratický stát rádi, si ulehčeně oddychli. (...) Ve svém referátě budu vycházet z toho, že jste průběh zasedání ÚV četli. Omezíme se proto na podtržení některých významných bodů zasedání, abychom si oživili v paměti celý jeho průběh a aby soudruzi sami měli dosti možností se k projednaným jeho částem v diskusi vyjádřit. Těžištěm celého jednání ÚV byl referát s. Gottwalda. tímto referátem

byly osvětleny všechny problémy dneška a byla také na ně dána jasná a všem srozumitelná odpověď. S. Gottwald názorně ukázal, opíraje se o velikou řeč s. Stalina, jaká je a jak má býti posuzována nynější mezinárodní situace. Ukázal, že svět je rozdělen na dva tábory – velký tábor míru a tábor států ovládaných imperialistickými válečnými štváči, jimž stojí v čele USA." Vzhledem k regionu kladl Vetiška důraz na pasáže Gottwaldova referátu týkající se Německa, zařadil je na začátek a věnoval jim velký prostor. Vetiška mimo jiné úvodem řekl: „Kdyby skutečně nedošlo k odsunu Němců od nás, když naše reakce sbírala všechny síly k útoku proti republice, kdyby zde zůstala 5. kolona, o kterou by se mohla reakce opřít, dejme si otázku, zda bychom mohli tak lehce zvítězit. (...) Odsun Němců nebyl jenom takový čin, který by odpovídal heslu Oko za oko, zub za zub, bylo to promyšlené a nutné. Ale tím více, a to je naší hrdostí KSČ, že jsme mohli z naší oblasti dát desítky a sta německých dobrých soudruhů, kteří dnes v demokratickém Německu pracují a jsou našimi největšími přáteli, protože jsou odchovanci naší KSČ, kteří s námi prožívali celý boj a právě tím jsou největší oporou nejenom v lidovém demokratickém Německu, ale i v západním Německu, kde zakládají různé spolky." Na Vetiškově projevu je dále pozoruhodná jeho stranická ohnivost jindy při jednání OV KSČ nahrazená praktickým, mnohem střízlivějším řešením úkolů: „V Západním Německu je tomu jinak (než v ‚mírovém' Německu východním, pozn. aut.). Imperialisté si vydržují různé kreatury typu Jaksche, aby rozdmýchaly nový světový požár. V plánech západních imperialistů hrají určitou úlohu také příslušníci zrádné české emigrace, kteří spekulují na novou válku jako jedinou možnost k tomu, aby se dostali zpátky do republiky, zmocnili se opět svých dřívějších fabrik a velkostatků a mohli vykořisťovat dělníky a rolníky. Přitom se pranic nerozpakují paktovat se s esesáky a jinými kreaturami."

Že strana vstupuje po kolu prověrek do dalšího stupně svého vnitřního upevnění, dala tušit další Vetiškova, respektive Gottwaldova slova: „Soudruh Gottwald zabýval se některými vnitrostranickými otázkami. Promluvil o případu zrádců a spiklenců Šlinga, Švermové a spol. Je nutné si uvědomit, že v tomto případě šlo o rozsáhlé spiknutí ve straně s cílem ovládnout stranu, změnit kurs její politiky a nastoupit cestu zpět, cestu ke kapitalismu, cestu ke spojení s táborem imperialismu. Souvisí to se zostřováním třídního boje. Buržoazie povolává, mobilisuje všechny své reservy a snaží se proniknout do vládnoucí strany. Jakmile se třídní boj zostřuje a buržoasie ztrácí jednu posici za druhou, tu se třídní nepřítel snaží vyhodit poslední a zároveň svou první kartu. Mobilisuje své agenty uvnitř strany. Dvojí druh zrádců – vyložení špioni a za druhé kolísavci, panikáři, kteří podléhají argumentům třídního nepřítele a nakonec se s ním spojují. Výsledek je ovšem stejný, ať již je jejich původ a vývoj různý. Šling a Švermová jsou toho příkladem. Buržoasie se vždycky snaží dělnické hnutí rozleptávat pomocí provokatérů, agentů a zrádců. Bylo tomu tak v předmnichovské republice a i během okupace. Dnes víme, že Američané, kteří nám drzým způsobem odvezli ze Štěchovic tak zvaný Frankův archiv, archiv Gestapa, že to nebyla náhoda. V archivu byla velmi pečlivá kartotéka všech agentů Gestapa a Sicherheitdienstu. Američané mají dnes v rukou seznamy, závazky a doklady starých agentů a nutí je, aby nyní pracovali pro Američany. Špioni jsou také v řadách těch, kteří kdysi bojovali ve Španělsku jako interbrigadisté. Po pádu demokratického Španělska přišli do francouzských lágrů, žili za velmi zlých podmínek a stali s předmětem nátlaku a vydírání francouzských, amerických, německých a jiných výzvědných služeb."

Vetiška zde ve zkratce shrnul základní rysy už probíhajících politických procesů a především vytyčil kritéria, podle kterých bude strana pokračovat v právě zahájené vnitřní fázi těchto inscenovaných soudních jednání. Tedy ve fázi, která se kromě vnějších nepřátel a politických odpůrců zaměří i na upevnění statu quo uvnitř KSČ. První fáze ustavování struktury a fungování stranického aparátu byla tedy na světě – vytvořila se struktura jednotlivých stupňů řízení a organizace strany, prověrky ustálily personální obsazení jednotlivých míst a politické procesy provázené psychologií nejistoty a permanentního ohrožení nyní odstraní možné (ale i zcela pofidérní) odpůrce současného vedení uvnitř strany a také ty, kteří zůstanou, ještě pevněji sváže k loajálnímu postoji a aktivnímu přístupu k řešení zadávané práce.

Připravil

Martin Groman

Čelisti jako náplast

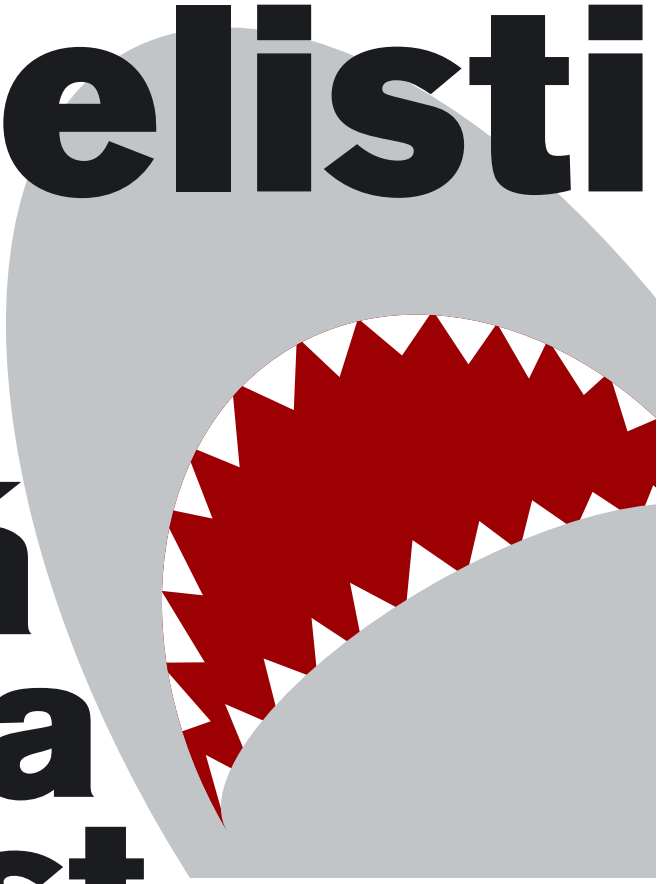

„Už zase dávají ty Čelisti," slyšel jsem nedávno hezkou dámu. „Tak takovýchhle filmů já opravdu nemám zapotřebí."

„A viděla jste to?"

„Ne. **A ani to ráda nikdy neuvidím.**"

S takovým postojem, to vám řeknu, je lépe nezápolit. Pravda. A přece mě napadá... Inu, aspoň pár slov na obhajobu.

Protože pokud může být někomu náplastí na tenhle svět poručík Columbo a jinému zase Drsný Harry, proč by se někdo třetí nemohl odreagovat právě u Čelistí? A já vám ihned vysvětlím proč!

Tak především: **Tenhle** bravurní snímek náleží mezi ony „**takovéhle**" opravdu jen částečně. Ne-li vůbec. Vymyká se totiž – a zůstává nepřekonán.

A nemyslím si, že za třicet let příliš zestárl, na rozdíl od všech svých už slabších anebo vyloženě ubohých pokračování.

Jistě, už slyším, co namítáte. V tom filmu jde nepokrytě o to, nás všechny vyděsit a svým způsobem je to jeho jediný anebo i hlavní účel. Ano. **Všechno** to však není, bohudíky, a já se teď krátce vrátím do dětství, kdy jsem se do kina na Čelisti... vůbec nedostal.

„Protože tam ten žralok žere i děti!" sdělil mi rázně otec. Spolužák mi aspoň později půjčil román, a ten jsem tedy přelouskal. Nejvíc mi utkvěla erotická scéna, okolo které se točí prostřední part knihy, právě tu však Spielberg nemilosrdně vyškrtl, načež podle „zbytku" natočil film, kterým se v šestadvaceti letech navždycky proslavil – když tedy nepočítáme už taktéž skvělý snímek Duel (1971), v kterém jsme se báli také poněkud žraločího nákladáku.

Zastrašen rodiči jsem si dost dlouho myslel, že film je obyčejný a v podstatě asi dost prvoplánový krvák, jakých je na tucty. Pak jsem však „tu věc" – už jako dospělý muž – konečně i zhlédl... a ještě asi dvakrát. Nu, a kdo Čelisti viděl a ví, co je to filmové umění, dá mi určitě za pravdu, že se dají opravdu vidět několikrát (a já se díval zase zrovna včera). Čím to?

Důvodů je víc, ale nikdo samozřejmě už od premiéry (1975) naprosto nepochyboval, že je to – tedy vedle Spielbergova režijního mistrovství – i hudbou. Je to pravda. A tóny Johna Williamse „dělají" Čelisti působivými opravdu z mnoha a mnoha procent. Ale všimněme si i dalších věcí.

Je přece až k neuvěření, jakého nesmírného účinku film dosahuje, ačkoli žralok sám se v něm skoro neobjevuje. Jak známo, existovaly tři makety, ostatně dost chabé, a tak šlo při natáčení opravdu i o to, moc je neukazovat. Ukázalo se to – výhrou.

A Steven Spielberg v tu chvíli udělal z nouze ctnost. Ne, něco podobného se potom už nepovedlo nikomu. „Chtěl jsem zkrátka dosáhnout toho, aby se pro diváka stala žralokem už sama voda," nechal se tvůrce dodatečně slyšet a v podstatě to tak v Čelistech opravdu funguje. Nezapomenutelná scéna DRUHÉHO útěku z vody to dokládá nejvíc, byť se vzápětí paradoxně od-

halí, že děsivá žraločí ploutev byla jen žertem dvou chlapců-potápěčů.

Spielberg tedy s výjimkou závěru netvora téměř neukazuje, ale nejen to! Je to neuvěřitelné, ale on takřka neukazuje ani jeho řádění. V úvodu sice vidíme koupající se svůdnici a najednou ji něco nadzvedne… Ona se chytá bóje, oslovuje boha, ale nekřičí bolestí. Jen hrůzou. A nejenže tu není vidět žralok, nespatříme dokonce ani krev. A přece byla tato scéna, zvlášť ve své době, opravdu příšerným startem, který podle tehdejších kritiků nenacházel obdoby ani v celém díle Alfreda Hitchcocka, s nímž byl Spielberg vcelku právem srovnáván.

Následuje smrt chlapce. A ta… není dokonce ani natočena – v Hollywoodu by to ostatně ani neprošlo. Vidíme jen jeho loučení s matkou a pak zkrvavené lehátko a matku tápající po břehu a posléze ještě jednou matku v černém, jak udílí facku. A Spielberg věnuje dlouhý záběr její vyčítající, zoufalé tváři – v kontrastu s idiotským starostou, kterému jde jen o zisk z pláže. Toť vše.

Třetí „smrtící“ scénu pak lze – tak trochu – interpretovat i jako „boží trest pederastovi“. Trochu divný chlapík tu osloví chlapce z pramičky – a je rázem zlikvidován. Ale zase nic! Vidíme jen krátký záběr na jeho ke dnu padající NOHU. Jak málo to muselo stát!

A pak… je nalezena čtvrtá mrtvola. V potopeném vraku, ale… Tato scéna se ve scénáři objevila až dodatečně. A stejně, zase uvidíme jen strašidelnou hlavu. Jen jakési juknutí.

A to je v podstatě vše: tedy když pominu závěrečný naturalismus. Avšak „něco“ aspoň na konci samozřejmě být muselo.

A další klady Spielbergova geniálního filmu nominovaného ve čtyřech kategoriích na Oscara? Patří mezi ně i humor. Na ukázku citujme jen dvě místa. „Co mám říct dětem?“ ptá se policistova žena před jeho výpravou za žralokem. „Řekni třeba, že jsem šel na ryby.“ A poměrně zábavná je i scéna s rybářem, kterého odtrhne obluda od břehu i s kusem mola. Se štěstím ještě doplave zpátky a vydrápe se k příteli, aby zaznělo konstatování: „Už můžeme jít domů.“ Nejsem si jist, ale v originální verzi stál asi za tou větou ještě otazník. Dva k smrti vyděšení staříci se zde roztřeseni DOVOLUJÍ RYBY, jestli už mohou odkrákat…

Velice zdařilý je i symbolický přesah Benchleyho scénáře (spoluautorem byl Carl Gottlieb). Drsný lovec žraloků představovaný Robertem Shawem, tj. hercem, jehož obsazení Čelistem značně pomohlo (podal skutečně dokonalý herecký výkon), vypráví za noci na palubě o tom, jak vezl na konci války „bombu pro Hirošimu“, ale jejich loď se při návratu potopila a během následujícího týdne sežrali žraloci v moři stovky trosečníků. On sám přežil, ale film nesporně vyznívá nejen ve smyslu, že mu byly ony čelisti „stejně souzeny“. Jenže finále lze interpretovat dokonce i ještě jinak. A ve chvíli, kdy se tento starý lovec „zblázní“ a zničí vysílačku a pak navíc ještě „užene“ loď, sledujeme vlastně už jeho soukromou válku, během které se – svým způsobem – sám dožene až do chřtánu. Až jako by chtělo jeho podvědomí smýt tou obětí vinu za strašlivý atomový výbuch!

Zvlášť celá závěrečná část snímku odehrávající se na lodi (de facto je to zčásti jen honička) je mistrovský kousek filmařiny a více než zdařile se tu rozvíjejí a vrcholí na břehu rozpracované vztahy mezi charaktery ústřední trojice. A tak sledujeme konflikt tvrdého „dělníka moře“ s židovským intelektuálem, který je ztlumen až scénou, během níž si ti dva muži ukazují svá zranění. A předtím i potom? Výborně vystižen i problém s dominancí a submisivitou mezi dvěma muži. A zajímavý je samozřejmě i nepřímý odkaz na Bílou velrybu, a tím i kapitána Achaba, přičemž podobnost s příběhem Starce a moře je také nasnadě. A pointa?

Dělný muž pronásledovaný svými běsy sice hyne, ale policista během děje překonal nejen bázlivost, ale i skutečnou fobii z vody, zatímco mladý ichtyolog (herec Richard Dreyfuss jako režisérovo alter ego) aspoň určitou naivitu (v knize ovšem i tato postava hyne!). A oba pak už společně plavou ke břehu, kterého dosáhnou právě na samém konci titulků.

Tak. A protože jsem tak trochu spisovatel, rád bych se závěrem aspoň krátce zmínil i o autorovi knižní předlohy. Už proto, že mě svého času dosti namíchl (anebo zdeptal?) článeček v Týdeníku Televize, kde autor klidně půl hodiny vykládal o „už třetí anebo čtvrté filmové verzi jisté knihy“, aniž by vůbec uznal za vhodné jmenovat jejího autora.

Peter Benchley (1940–2006) zemřel loni 11. února. Byl vnukem humoristy a reportéra Roberta Benchleyho (1889–1945) a synem méně známého spisovatele Nathaniela Benchleyho. Vystudoval Harvard, stal se reportérem deníku Washington Post a redaktorem týdeníku Newsweek. A ještě než se proslavil románem Čelisti (1974, česky poprvé 1977, ukázka ovšem vyšla už ve 100+1, č. 3/1976), vykonal třeba i cestu kolem světa anebo psal projevy prezidentu Lyndonu Johnsonovi.

A pak? Po Čelistech? S výjimkou pirátského thrilleru Ostrov (1979, česky vyšlo roku 1994 jako Satanské moře) už mu zůstaly údělem jen další a další knížky o mořských bestiích: Hlubina (1976, česky 1994), Dívka z Cortézova moře (1982), Bestie (1991, česky 1992), Bílý žralok (1995, česky 1996) a další. Většinou byly zfilmovány. A Peter Benchley dál nejen psal pro National Geographic či pro noviny The New York Times, ale osobně namlouval i komentáře k mnoha televizním dokumentům, ve kterých často i vystupoval.

A také ve třech filmech podle svých románů si „zahrál“, a tak i v Čelistech jsme si jeho vytáhlé postavy mohli všimnout v malé roli televizního reportéra.

Ivo Fencl

Strž (velký recenzní prostředek)

Brouk Pytlík na konci světa

V nejstarších dobách cestoval jen ten, kdo musel: obchodníci, žoldnéři nebo různí psanci. Koncem středověku se lidé začali vydávat do světa také ve vyšším zájmu, ať už to byli křesťanští misionáři nebo objevitelé. Když se objevilo cestování pro zábavu, zůstalo omezeno na úzkou privilegovanou vrstvu, takže nenapáchalo mnoho škod. Ještě v dobách našich pradědečků byl člověk, který navštívil Prahu, pokládán za obecní raritu. Teprve až Billy Butlin vynalezl masovou rekreaci, začali lidé cestovat hlavně z toho důvodu, aby před ostatními nevypadali divně.

Cestopis je žánr, kterému demokracie asi příliš nesvědčí. Laťku nastavily příliš vysoko vtipné a kultivované Listy Karla Čapka nebo knihy Hanzelky a Zikmunda, které byly erudované, napínavé a obratně napsané (ovšem taky politicky tendenční, o čemž se dnes zdvořile mlčívá). V současnosti mají bůhvíproč potřebu napsat o svých cestách i lidé, které putování ani psaní vlastně příliš nebaví. Nedávno jsem četl v novinách obsáhlý popis plavby po francouzských vodních cestách, jehož autor se vyloženě holedbá, že z navštívených měst vůbec nic nepoznal, protože se mu holt nechtělo. Jindy jsem objevil na univerzitní chodbě časopis Kalimera (studenti jsou pro něj zřejmě ideální cílová skupina, což nehovoří právě v jejich prospěch), který zjevně vidí účel cestování nikoli v poznávání, ale v předvádění outdoorového vybavení. Autory článků všechna místní specifika obtěžují, zejména nedokážou pochopit, že pro domorodce je návštěvník z druhého konce světa nemenší senzací, než oni pro něj – a pokouší se s ním komunikovat lámanou angličtinou, v čemž světák ovšem vidí obtěžování. Nejlépe by jim vyhovovalo, kdyby na vrcholu Mount Everestu bylo komfortní letiště a někde šikovně poblíž KFC. Neuvědomují si, že v takovém případě by se tam individua jejich ražení hrnula v zástupech, takže by se s tím už nemohli před nikým vytahovat.

Kniha Larryho Frolicka Stopy kentaura naštěstí není tento případ. Její autor, kanadský profesor antropologie, se rozhodl pátrat po kořenech svých ukrajinských předků a na cestách se zamýšlí i nad osudy tohoto nárazníkového prostoru mezi civilizací a barbarstvím. Mentalita zdejších obyvatel byla utvářena častou konfrontací s kočovnými nájezdníky, které Frolick přirovnává ke kentaurům: jak pro srostlost s koňmi, tak pro nevyzpytatelné chování. A zajímá ho i současnost – např. proč se Rusové z pádu komunismu nepoučili ani zdaleka tolik jako Němci z pádu nacismu.

Pořídí si tedy co nejhnusněji jetý kabát, aby nevypadal jako turista (mimochodem, stál ho dvacet dolarů, což je v cílových zemích slušná měsíční mzda), přečte si Zločin a trest i průvodce Lonely Planet a vydává se na jaře roku 2002 na východ. V Kyjevě interviewuje místního mafiánského bosse, na Krymu je šokován způsobem, jakým homo sovieticus tráví volný čas, v Moskvě se dusí z velkoměstského ovzduší i z agresivity mediálního kýče, ve staroslavném Chorezmu poznává kuriozitu všech kuriozit, básníka, který je součástí popkultury, v Číně se potýká s provokacemi tajné policie a v Mongolsku hledá stopy Čingischána. Ke svému překvapení zjišťuje, že novorozená mongolská demokracie se vehementně hlásí k muži, kterého Západ považuje za symbol krvavého plenitele.

Larry Frolick si všímá hlavně nejviditelnějších aspektů postkomunistického života, jako je všudypřítomná vulgarita: „Zadeček

Jeho zděšení z ruského způsobu řízení aut nebo uzbeckého zdravotního střediska vnuká myšlenku, že lidé ve vyspělém světě ztrácejí až příliš mnoho přirozených instinktů. Jejich systém je nemilosrdný co do vydělávání peněz, ale jinak je nastaven tak, aby chránil občany před nutností myslet. Vzpomněl jsem si, jak při setkání s občany ze Západu mě vždy zarážela jednokolejnost jejich uvažování a snížená schopnost čelit nepředvídanému.

je téměř úplně odhalený, dvě bílé půlky rozdělené úzkým černým pruhem kalhotek, a mě náhle v zlověstném prozření napadá, že Rusové na této sexuálně-konzumní frontě vedou totální válku stejně agresivně jako kdysi ve svých vojenských přehlídkách a vymyšlených statistikách o hospodářských úspěších.“ Elitu, vlastně i střední třídu, prostě ty, kdo si mohou dovolit stravovat se v restauracích, zde suplují okázale gaunerské typy, které by na Západě do slušnější restaurace ani nepustili. Místní vysokoškolský profesor, podstatně erudovanější než jeho západní kolegové, ale také daleko neúspěšnější ve vydělávání peněz, k tomu podotýká: „Pro vás soukromé vlastnictví vždycky přináší určitá práva, ale i určité závazky. Jenže tady na Ukrajině se soukromý majetek využívá k tomu, aby se člověk ode všech práv i povinností oprostil úplně.“

Nejsem takový pedant, aby mi vadilo, že kniha nese podtitul „Putování mezi novodobými kočovníky střední Asie“, ale ze čtyř set stran se odehrává ve střední Asii necelá stovka. Horší je, že většina knihy je věnována autorovým bonmotům. Duchaplně flirtuje s domorodkami a ve zlomku vteřiny vyřeší problémy, s nimiž si Dostojevskij nebo Tolstoj nevěděli rady do konce života. Kdyby se kniha jmenovala Tak pravil Frolick nebo Svět podle Frolicka, bylo by to poctivější a ušetřila by se mnohá nedorozumění.

Asi všichni máme sklon myslet si, že když je někdo chudší než my, je to důkaz jeho méněcennosti. A Frolick, navzdory své inteligenci a smyslu pro humor, plní všechny stereotypy Severoameričana v Rusku. Má chorobný sklon k hraběcím radám a bohorovným generalizacím. Sice teoreticky rozvíjí myšlenku, že každá kultura je svébytný systém, ale je hluboce znechucen vším, co z ptačí perspektivy spatří. Jediné, co je ochoten vzít na milost, jsou žitný chleba a nakládané okurky. Jinak je vše staromódní a zaostalé. Rusové si podle něj za všechny svoje problémy mohou sami, protože nežijí jako Kanaďané, např. nosí ponožky do sandálů. (Ale nejen Rusové by se měli polepšit; po krátkém setkání s australskými turisty vynáší autor neodvolatelný verdikt, že země protinožců je beznadějně zaostalá a celkově mele z posledního.) Jeho zděšení z ruského způsobu řízení aut nebo uzbeckého zdravotního střediska vnuká myšlenku, že lidé ve vyspělém světě ztrácejí až příliš mnoho přirozených instinktů. Jejich systém je nemilosrdný co do vydělávání peněz, ale jinak je nastaven tak, aby chránil občany před nutností myslet. Vzpomněl jsem si, jak při setkání s občany ze Západu mě vždy zarážela jednokolejnost jejich uvažování a snížená schopnost čelit nepředvídanému.

Dobrý autor cestopisů by měl mít na paměti, že čtenáře více než cestovatelovo soukromí zajímají navštívené země. Frolick ale nedokáže zůstat v pozadí, leze na nervy svou žoviálností, s níž se prezentuje coby kulinářský odborník, umělecký kritik, módní arbitr i manželský poradce v jedné osobě. V poslední roli je obzvláště nesnesitelný, když uštědřuje prefabrikované plzákovské polopravdy lidem, které zná sotva pět minut. Chtěl by být nenuceně vtipný ve stylu Michaela Palina, ale je pouze jízlivý. Pobaví ho, když domorodci v debatě škobrtnou o nějaké méně používané anglické slovíčko, sám ale není schopen ani základní domluvy v ruštině (zřejmě proto, že ji považuje spíše za zásobárnu srandovních slov než za nástroj komunikace). Filozofické úvahy, srozumitelné zřejmě jen jemu samému, střídá s nejpovrchnějšími turistickými dojmy a žurnalistickými klišé („sami staří Slované s ježatým obočím a zlostnýma očima, vydechující hromadné aroma česneku a laciné režné pálenky“). Oblíbenou, v závěru už hodně únavnou figurou jsou řečnické otázky: „Zakrývá snad evidentně chaotický dějinný vývoj této části světa neúprosný řád, který bude vždy odolávat úsilí jednotlivce?“ – pište a telefonujte, správné odpovědi budou odměněny.

Občas zazní enigmatická promluva, u které jsem na rozpacích, zda ji připsat autorovi nebo překladateli. Když si Frolickův řidič postěžuje v jedné větě na sovětský re-

žim i postkomunistický chaos, praví vypravěč: „Zjevně si celkový obraz utvářel sám pro sebe“ (ergo – ačkoli v tom žije, nemůže tomu zdaleka tak rozumět jako Frolick, protože nemá vysokou školu). Jiří Sedláček zjevně anglicky umí dobře, tradičně horší je to s jeho orientací v ruských reáliích (přiznávám, že mě stále ještě zaráží existence vysokoškoláků, kteří neznají ani azbuku). Například mezi knížetem a princem je v češtině i v ruštině rozdíl, na rozdíl od angličtiny, což místy zcela mění vyznění některých historických pasáží.

Země popisované v této knize pro nás nejsou až tak exotické jako pro autora. Slabomyslná zpupnost byrokracie nebo absolutní moc špinavých peněz, „celý ten ekosystém špatného chování, přístupu a vkusu“ pro českého čtenáře nepředstavují senzaci (Frolick ovšem nechápe, že tento ekosystém neexistuje jemu na potvoru, ale že je to za daných pravidel hry zcela racionální strategie, nejúspěšnější, a tudíž nejviditelnější). Ostatně Mongolsko už není jen námětem českých bestsellerů. Nedávno jsem v novinách četl, že tamní novozbohatlíci chtějí po českých stavebních firmách domy na klíč, k nerozeznání podobné těm, které zavšivily extravilány všech našich okresních měst.

Stopy kentaura jsou rozhodně zajímavá kniha, ale nemůžu si pomoct, byla by ještě lepší, kdyby ji napsal někdo jiný. Někdo, koho by obyvatelé postkomunistického světa zajímali sami o sobě, a nikoli pouze ve vztahu k jeho egu. Při svých suverénních soudech Frolick zapomíná, že lidé, se kterými se stýká prominentní cizinec, nemusejí představovat právě reprezentativní vzorek dané populace. Dozvíme se o Rusku a střední Asii ledacos zajímavého, ale nejvíc se dozvíme o určitém typu západního intelektuála, příliš sytého na to, aby riskoval pochybnosti.

Jakub Grombíř

Larry Frolick: Stopy kentaurů, BB/art, Praha 2005, přeložil Jiří Sedláček

slz velký recenzní prostředek

Houellebecq – vizionář, nebo prostě dobrý romanopisec?

Při hodnocení díla francouzského romanopisce Michela Houellebecqa se potýkáme s tím, že do češtiny byla přeložena zatím pouze dvě jeho díla – relativně raná práce *Rozšíření bitevního pole* a úplně poslední *Možnost ostrova*. Bohužel tak těžko můžeme pochopit, čím tento autor vyvolal ve Francii, ale vlastně na celém světě takové kontroverze. Pro ty jsou klíčové romány *Elementární částice* a *Platforma*, které ale naštěstí už na letošní podzim chystá v překladu Alana Beguvina nakladatelství Garamond. V těchto dílech Houellebecq poměrně ostře útočí na islám. Dalšími zdroji útoků na spisovatele jsou jeho ostrá kritika současného stavu západní civilizace, problematika klonování, sekt a explicitnost sexuálních scén. A to už je oblast, která i u nás díky jeho stávajícím českým překladům může vyvolat halasná pro a proti: v těchto ohledech jako by Houellebecq psal stále jeden a týž román. Petr Dytrt a Jovanka Šotolová, jejichž texty o poslední Houellebecqově knize visí na portálu iliteratura.cz, jsou spíše proti. Šotolová je Houellebecqovou dlouhodobou kritičkou, v tomto ohledu se jako paradoxní jeví skutečnost, že jeho poslední román přeložila do češtiny právě ona.

Pro mě osobně byla *Možnost ostrova* překvapivá nejprve svým stylem: oproti spíše novelistickému, aforistickému, jazykově artistnímu a sevřenému *Rozšíření bitevního pole* se setkáváme s širokodechým, mnohovrstevnatým románem obsahujícím prvky sociologické studie, eseje i vědeckého pojednání; přes počáteční rozpaky z některých trochu „špinavých“ vět či pasáží, které ale mohou být způsobeny pouze jejich zněním v češtině nebo stylem překladu, je postupně čím dál evidentnější, že autor pojetím, kompozicí a dialogičností s tradicí navazuje na evropskou románovou školu, kterou se obšírně zabýval mj. Milan Kundera: Mezi spisovateli, na něž Houellebecq navazuje nebo s nimiž se vyrovnává, najdeme Célina, ale třeba i Balzaka či Nabokova a další. Co z *Rozšíření bitevního pole* přetrvává, jsou citáty filozofů, romanopisců apod. na úvod kapitol a také skutečnost, že ve vnitřním monologu hrdiny autor popisuje i každodenní banality současné moderní civilizace (cestování v letadlech, uzavírání smluv, komunikaci s bankami, pobyty v supermarketech, práci s počítačem a internetem apod.). To nás dnes spojuje snad nejvíc; komunikujeme s týmiž systémy, které nás formují k obrazu svému. Houellebecq se spokojí s pouhou „kopií“ těchto monologů, nevyjadřuje se k nim kriticky a moralistně z nějaké vyšší autorské pozice, ale právě jen v té evidenci cítíme lehký sarkasmus.

Hlavní postavou *Možnosti ostrova* je autorovo alter-ego Daniel (poprvé Houellebecq nepoužívá pro svého hrdinu vlastního jména

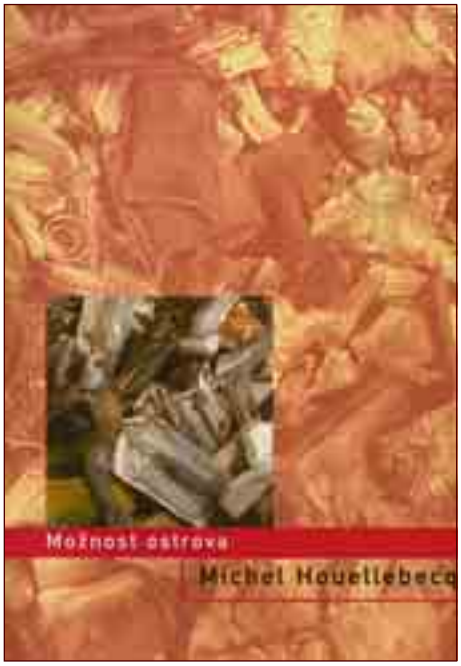

Paradoxně jsme tak dnes účastníky dost těžkého puritanismu, což tvrdil např. i Michel Foucault: čím více se o sexu mluví, tím méně se dělá. To ale vede ke značně frustrující „human condition“.

Michael), komik, který se pílí a tahem na branku současných společenských nešvarů stane úspěšnou a bohatou mediální hvězdou. Čím je známější, tím hlouběji se uzavírá do soukromí a jediné, s kým stojí o komunikaci, jsou ženy, resp. vždy ta jedna. V této souvislosti Houellebecq v románu tvrdí, že od jisté doby nebo od jistého věku si spolu muži kromě pracovních záležitostí nemají co říct. A že pokud komunikace s ženou, která je muži sympatická, neskončí v posteli, je jakýkoli jiný vztah s ní ztracený. Houellebecq, resp. jeho hrdina ale není za nějakou promiskuitu, naopak preferuje monogamii. V současnosti ostatně podle něj žádná sexuální uvolněnost neexistuje: člověk by měl být rád, když někoho do postele najde, protože dnes jako by sex probíhal pouze virtuálně nebo za poplatek: na stránkách barvotiskových magazínů, v pornofilmech a bordelech. Za tento stav může podle Houellebecqových románů a některých jeho vyjádření v rozhovorech sexuální revoluce 60. let spojená s morálním liberalismem a vzestupem individualismu. Co bylo tehdy spontánní a co mělo nějaké sdělení, stalo se postupně formální, vyprázdněnou módou, kterou komodifikoval trh. Paradoxně jsme tak dnes účastníky dost těžkého puritanismu, což tvrdil např. i Michel Foucault: čím více se o sexu mluví, tím méně se dělá. To ale vede ke značně frustrující „human condition“.

Houellebecqův hrdina Daniel v *Možnosti ostrova* touhu po sexu ukájí postupně s inteligentní, ale stárnoucí vrstevnicí, s prostitutkami, které to ovšem dělají rychle a bez emocí, a nakonec s méně inteligentní, ale zato naprosto sexy mladičkou milenkou. Pro ni je však vztah s Danielem pouze flirtem. Vzhledem k tomu, že láska a sex je pro Daniela tím jediným, pro co stojí žít, rozhodne se po opakovaných milostných zklamáních pro sebevraždu. Předtím ale poskytne své DNA (a s ním i svůj majetek) sektě elohimitů, o níž se ke konci svého života zajímal. Ta chce ukončit nekonečný řetězec rození lidí a napříště zachovat pouze vyvolené, kterým umožní nesmrtelnost prostřednictvím zachování jejich genetického kódu. Jako V. I. P. má Daniel otevřené dveře do vedení této sekty, a tak se s ním čtenář dozvídá překvapivé věci, které by se spíše než pro náboženský spolek hodily pro nějakou politickou stranu: nechybí tu boj o moc, ale ani PR hraničící s demagogií.

Danielův příběh tvoří jeden plán Houellebecqovy poslední knihy. „Balzakovský“ realismus vyprávění se však potkává s plánem druhým, odosobněným komentářem jeho klonů Daniela24 a 25, kteří v daleké budoucnosti obývají hermeticky uzavřené prostory na Zemi, poničené několika přírodními a válečnými katastrofami. S ostatními vyvolenými „neolidmi“ – tedy klony těch, kdo se v pravý čas rozhodli stát se členy elohimitské církve, jsou spojeni jakousi rozšířenou verzí internetu. Je to právě Daniel25, který se rozhoduje opustit tento dokonalý, ale naprosto nelidský svět, a vydá se do neznámého prostředí obývaného primitivy, tedy skupinami lidí, jež ještě přežili. Jeho cesta za tušeným místem, kde je centrum dalších odpadlíků od vize, na níž elohimitská sekta tvrdě pracovala po staletí, končí o samotě u moře, které Danielovi poskytuje stav jakési permanentní extáze.

Elohimité v Houellebecqově románu věří v návrat Elohimů, což i podle různých náboženských spisů jsou bytosti, které stvořily tento svět a mají se jednou vrátit. A co je ještě překvapivější, elohimitská sekta pravděpodobně skutečně existuje – jen si ji vygoogle. Použil její faktickou existenci Houellebecq jako jistý „ready-made“ mající posílit autentičnost románu? Tak už to dříve udělal s několika fungujícími institucemi – např. od jistého kempingu si za to po vydání *Elementárních částic* vysloužil žalobu. Nebo si tentokrát zadal pouze vytvoření stránek, které mají zmást recenzenty? Anebo je román *Možnost ostrova* skutečně záznamem toho, co se Houellebecqovi v posledních letech přihodilo? Dle jeho tvrzení by se tak elohimitská sekta měla postupně stát vedoucím náboženstvím ve světě. Současná schizofrenní a odcizená společenská situace na Západě a neustálé napětí ze střetů s muslimy by podle něj nějakému vzestupu náboženského cítění nahrávala. Tak uvidíme.

Jaroslav Balvín ml.

Michel Houellebecq, Možnost ostrova. Odeon, Praha 2007. Přeložila Jovanka Šotolová.

Strž (velký prostředek)

Michal Viewegh: Anděl s *ďáblem* v těle

Michal Viewegh je mistr reklamy. S propagací svojí novinky *Andělé všedního dne* došel zatím nejdál, když všem novinám, které o to měly zájem, rozprodal smrt svého otce. Už to by mohlo být dobrým důvodem, proč tu knížku nečíst.

Zkusíme si tedy odmyslet ono smrtící PR a otevřeme Anděly všedního dne jako neznámou knihu neznámého spisovatele... A hned na třetím řádku jsme doma – narazíme na protivnou vieweghovskou kurzívu, která váhavějším čtenářům vždycky *vysvětlí*, jaké slovo je ve větě opravdu *důležité*.

I na dalších stránkách čteme Viewegha takového, jakého ho známe: všímavého zapisovatele všedních dní; vtipného fejetonistu, který pomocí titulků novinových článků objevně dokáže, že „celý svět zešílel“; nebo bývalého pana učitele, jenž chce dospívajícím žačkám předvést, kolik toho přečetl, a shrnout pro ně každou potenciálně nebezpečnou myšlenku do úhledného bonmotu.

Co je na Andělech všedního dne nového? Například andělé. Vůbec nevadí, že motiv nebeských poslů je v literatuře tolikrát omletý (v tomhle směru je jediný původní autor Bůh, když rozdával hebrejským kmetům instrukce, jak napsat Bibli). Vadí, že Viewegh s tímhle motivem zachází nudně, střídá lidské a andělské vyprávěcí roviny jak podle receptu (co vymysleli lepší šéfkuchaři postmoderny)... A hravost, kterou psaní o andělských glosátorech pozemských dějů nabízí, v zárodku ubíjí řemeslnou fachou.

Spolu s anděly se ale do Vieweghova psaní vkradla mnohem důležitější novinka, a tou je soucit. Soucit zbavený povrchnosti a sentimentu, soucit spojený se schopností vnímat vnitřní světy svých postav. Nejpůsobivější je příběh čerstvé vdovy Ester, bolavý v několika stránkách čistého, průzračného, chce se říct nevieweghovského psaní. Osud téhle postavy, a pro mě i celé knížky, vrcholí v rozhovoru s Karlem, mužem vyčerpaným dlouholetým manželstvím. Karel říká o své ženě: „Někdy mám pocit, (...) že jsme se vzájemně okradli. Že je nás obou jenom půl.“ Ester odpoví: „Přesně takhle se cejtim já! Jako *půlka*!“ Stejné slovo, nad nímž krouží andělé smrti, dostává protichůdné významy a provokuje čtenáře k dalšímu promyšlení a k dalšímu procítění. Takové pasáže jsou moc dobré... tedy až na tu kurzívu!

Jakub Mařan

I na dalších stránkách čteme Viewegha takového, jakého ho známe: všímavého zapisovatele všedních dní; vtipného fejetonistu, který pomocí titulků novinových článků objevně dokáže, že „celý svět zešílel“; nebo bývalého pana učitele, jenž chce dospívajícím žačkám předvést, kolik toho přečetl, a shrnout pro ně každou potenciálně nebezpečnou myšlenku do úhledného bonmotu.

Zas mě budou plácat pochcanýma rukama po ramenou

Otto Hejnic napsal knihu povídek z doby „tehdy“ a „teď“. Toto časové vymezení je možno chápat dvojím způsobem. Jednak politicky, kde doba „tehdy“ je úsek života odžitý před rokem 1989 a doba „teď“ je prostě teď, a pak je taky můžeme chápat jaksi životně, lidsky, kde „tehdy“ je období mládí a „teď“ je doba, kdy člověk přeskočí do jiné kategorie, kterou můžeme nazvat třeba zralým věkem.

V době útlaku platilo: „Starej se o svoje obyčejný věci a budeš mít pokoj. Bude ti víc chutnat pivo.“ (str. 30) Nebo taky: „Svobodnej člověk nečte. Knížky, noviny, nic. Svobodnej člověk se dívá kolem sebe, pozoruje cvrkot a sám si dělá závěry.“ (str. 26) Ideologie prostého člověka z doby reálného socialismu? Z doby, kdy se směla zastavit drtička šutrů jen proto, že rušila papaláše ve víkendových chatkách? Z doby, kdy vrcholem blaha při všech jídelních orgiích byla konzerva lančmítu?

S rokem 1989 přišla naděje, píše se tu. A jestliže se „tehdy“ hodně chlastalo, samosebou levné pitivo, po roce 1989 se změnil jen sortiment, chlastá se dál, ale už i Johnnie Walker, je přece krásné být opilcem (povídka Být opilcem je krásné). Ale také platí, že: „Byl jsem na dlažbě jen tři měsíce, ale můžu ti zodpovědně říct, je to děs. Nejhorší je, že se začneš stydět, jak jsi starej,“ řekl Luboš v povídce Jednou jsem slyšel hlasy.

Ve stylu „čas je proměnná kategorie“ (str. 91) se v povídkách odráží hlavně život spousty postav, charakterů, je to přímo jízdní řád setkávání, s někým se tvůj vlak potká jednou, s někým dvakrát, s někým by ses rád potkal, ale už se tak nestane. Je to hlavně o mužském světě a ten je zde protkaný neustálou touhou po ženě, pardon, spíše touhou přefiknout nějakou babu. A když není po ruce ta pravá, tak to může být i ta „levá“. Věta „Dneska není moderní souložit, ale nechat se obdivovat“ patří jen podivínovi se smůlou v patách v povídce Zelený sníh. A leckterý chlap se pořád ještě těší na to, až ho jeho kámošové tlučhubové „budou plácat pochcanýma rukama po ramenou“.

Život se v Hejnicových povídkách krouti, zastavuje, pádí dopředu, zmarňuje i rodí, vždyť: „Všechny ženské chtějí být přesvědčovány, ukecávány, chváleny a hýčkány, balamuceny, obelhávány, zbožňovány.“ (str. 159). V Hejnicově knize „Ve větru dál vlají prořídlá chlapská hára“ (str. 43) a jeho chlápci žijí v ohni ženských úniků a touze věčných... vniků. A to ať je doba „tehdy“, anebo „teď“.

Ve stylu „čas je proměnná kategorie“ (str. 91) se v povídkách odráží hlavně život spousty postav, charakterů, je to přímo jízdní řád setkávání, s někým se tvůj vlak potká jednou, s někým dvakrát, s někým by ses rád potkal, ale už se tak nestane. Je to hlavně o mužském světě a ten je zde protkaný neustálou touhou po ženě, pardon, spíše touhou přefiknout nějakou babu. A když není po ruce ta pravá, tak to může být i ta „levá“. Věta „Dneska není moderní souložit, ale nechat se obdivovat“ patří jen podivínovi se smůlou v patách v povídce Zelený sníh.

Marta Z. Gärtnerová

Otto Hejnic, O času a ohni, nakladatelství Bor 2007

Z antikvariátních banánovek

Choceň za války a po válce

Autorem této pozoruhodné knihy vydané Osvětovou komisí města Chocně roku 1936 byl Václav Marel. Podařilo se mi o něm zjistit, že se narodil 25. září 1883 v Městci u Nového Města nad Metují. Byl oficiálem československých státních drah a ve výslužbě žil v Chocni v Nerudově ulici č. p. 755. V knize se toho dozvíme opravdu hodně, a nejenom o Chocni.

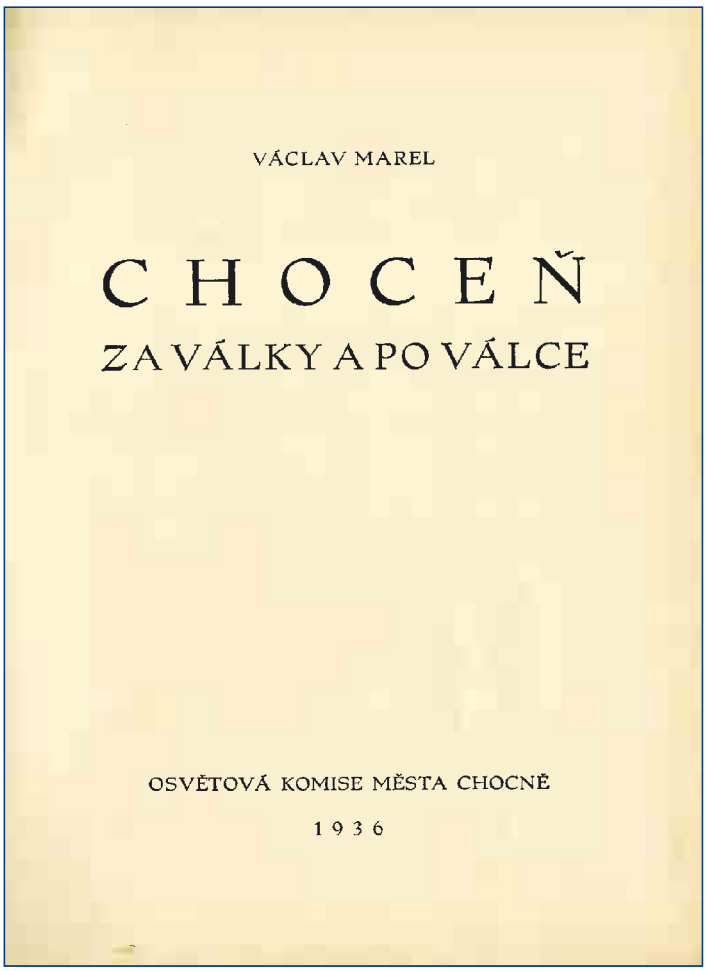

Titulní list

V neděli 28. června 1914 bylo oficielní zahájení živnostensko-průmyslové a hospodářské výstavy. Podnět k ní vzešel z porad členů Řemeslnické besedy, sousedského spolku místních řemeslníků, kteří se každý čtvrtek scházeli v hostinci Na Ostrově. Slavnostní famfáry ozývaly se městem a výstavní hymna s melodií kapelníka Kubíčka:

Naše choceňská výstava
krásná jest jak luzný sen,
v ní se život básní stává,
sem spěcháme každý den.

Výstavo ty naše drahá,
ve skvostném zámečku,
jsi nám zdrojem krásy, blaha,
matkou našich flámečků.

Výstava četně byla navštívena, výstavní sály ve škole a v pivovaře byly přeplněny. Všude hudba a veselí, když o 4. hodině odpolední došla zpráva o atentátu v Sarajevě: Následník trůnu arcivévoda František Ferdinand d'Este a jeho choť Žofie byli zavražděni. Nastalo vzrušení, tvořily se hloučky a živě se rokovalo. Hudba zahrála Zachovej nám Hospodine, načež přestala hrát a na hudebním pavilonu vztyčen černý prapor. Jen zvolna se výstaviště prázdnilo, většina návštěvníků setrvala do pozdních nočních hodin.

Už první den po vyhlášení částečné mobilisace se dostavil do Chocně dvojnásobný počet záložníků, než se očekávalo. Na lokálce jezdil vlak za vlakem, všechny přeplněny. Malé nádražíčko bylo přímo ucpáno. Budoucí vojáci s černými kufříky zaplavili město. Mnozí přijížděli na povozech i se svými známými, jiní šli pěšky, protože se nemohli dostat do vlaku. Měli obavy, aby nepřišli pozdě. Kasárny a hostince nestačily k ubytování všech. Bylo mnoho těch, kdo museli tráviti noci venku na náměstí, v ulicích, v sadech nebo i v polích za městem. V přeplněných hostincích pilo se na rozloučenou i na brzký návrat. Mnozí záložníci nechali doma ženy, děti, matky a otce. Opustili svá hospodářství, dílny, kanceláře. Nevěděli, co je čeká a kdy se vrátí. Nádraží je obestřeno smutkem. Vyměňují se poslední polibky a pohledy. Jiní zase posedávají na černých kufřících zamlklí a se slzami v očích.

Četnická stanice dostala od okresního četnického velitelství tento telegram: „Francouzské automobily pokoušejí se proniknouti s velkými obnosy přes Rakousko do Ruska. Přes Bernský kanton odjelo asi 80 automobilů, které vyvážejí do Ruska veliká množství zlata. V těchto automobilech byly zpozorovány též dámy. Četnictvu ukládá se za povinnost, aby spolu s finanční stráží co možno nejrychleji obsadilo silnice ve svém obvodu, aby zadrželo všechny cizí jakož i podezřelé automobily, podrobilo je prohlídce a v případu, že by osoby v nich jedoucí ukázaly se býti podezřelými, tyto ihned zatklo. Při takovéto prohlídce budiž postupováno bezohledně."

Druhý den dostala četnická stanice další telegram: „Francouzští automobilisté jsou přestrojeni za zedníky. Zadržet všechny cyklisty!"

Udavačství rozmohlo se takovou měrou, že samo hejtmanství vydalo proti němu projev.

První transporty s raněnými projíždějí Chocní. Již z dálky od tunelu bělají se jejich obvazy, jak sedí nebo leží v dobytčích vagonech. Na šatech mají zaschlou krev. Bojovali na Haliči, kdesi u Lublína. Někteří jsou veselí, těší je zvědavá pozornost choceňských

Odchod vojska z Chocně na frontu

dam a zevlounů. Je však slyšet i sténání těžce raněných, rozložených na slámě nebo na holé podlaze. Jsou zkřehlí, hladoví a zablácení, tak jak se připlazili z bojiště. Mnozí mají obvazy z útržků špinavého prádla, prosáknuté krví. Pohled na ně byl hrozný. Ovázané hlavy, prostřelená prsa, uražené nohy nebo ruce a rty staženy bolestí a oči hrůzně vypoulené. Často se stalo, že z vagonu byl některý raněný vynesen, protože již umíral. Díval se na nás ztrnule horečnatýma očima, jakoby z onoho světa.

Městský úřad obdržel z okresního hejtmanství tuto tištěnou výzvu:

„C. k. okr. hejtmanství ve Vysokém Mýtě.

Akce pro záměnu mosazných hmoždířů (kuchyňských hmoždířů) za hmoždíře železné.

K výnosu c. k. ministerstva vnitra ze dne 1. září 1915

Purkmistrovskému úřadu v Chocni.

Podle sdělení c. a k. ministerstva války provádí se jako pokračování vlastenecké sbírky akce pro záměnu mosazných hmoždířů za železné. Úřad pro válečnou péči dal k tomu účelu zhotoviti železné hmoždíře úhledného tvaru ve 3 velikostech (velikost I. po 2 až 2,5 kg, velikost II. po 3 až 3,5 kg, a velikost III. po 4 až 5 kg) a dává je všem obcím Rakouska k použití za hmoždíře mosazné.

Aby se získal podklad k provedení této akce, jest třeba nejprve zjistiti, kolik stran v jednotlivých obcích je ochotno své hmoždíře náhradou odevzdati. Za tím účelem žádám pana starostu, aby provedl příslušné šetření. Opis tohoto seznamu budiž pro případnou potřebu u tamního úřadu uschován.

Tato akce jest velice důležitá, neboť má zaopatřiti vojenskou správu dostatečným množstvím surovin na výrobu střeliva, a kladu proto panu starostovi co nejdůtklivěji na srdce, aby tuto akci zvlášť urychlil a účinně podporoval.

C. k. správce úřadu Dr. Bayer.“

Hned na to došlo k rekvisici všech možných předmětů kovových v domácnostech. Byly zabaveny hmoždíře, koupací vany, noční stolice, plivátka, různé nářadí, pípy z hostinců a jiné.

Hovězí maso stouplo už na 8 K, máslo, tvaroh a vejce se do trhu ani nedostaly a na venkově selky požadovaly přemrštěné ceny. V mnoha rodinách se usídlila bída. Jen čilejší podnikavci dělali dobré obchody, které jsme později nazvali keťasováním (Kettengeschäft = řetězový obchod). Skupovali vše, co se koupit dalo a prodávali zase dále nebo vyčkávali, až ceny ještě stoupnou. Za drahé peníze dalo se od nich koupit ještě předválečné mýdlo, čokoláda, konservy, tabák i látky. Obchody prováděli tajně a pokud možno beze svědků, kupující byl vždy v nevýhodě.

Poslední den v roce 1915 byl zatčen zdejší poštmistr Tauchmann a odvezen k vojenskému soudu do Josefova pro výrok, který učinil za podnapilé nálady. Měl říci, že jeho vlast je všude tam, kde se má dobře. A za to zůstal přes dva měsíce ve vazbě. Udal ho nějaký špicl, jichž bylo na drahách dosti a byl teprve po dobrozdání soudních lékařů propuštěn.

Prvním květnem 1916 byl ministerským nařízením u nás zaveden „letní čas“, který se nesetkal se zvláštní oblibou. Okresní hejtmanství zaslalo o něm všem obcím v okrese tento přípis:

„Ministerským nařízením nařízeno bylo zavedení t. z. letního času tím způsobem, že dnem 30. dubna 1916 o 11. hodině noční veškeré hodiny v celé říši rakousko-uherské, v Německu i v celém obsazeném území pošinou se o 1 hodinu ku předu a dne 30. září 1916 o 12. hodině noční o 1 hodinu se pozdrží za účelem vyrovnání.

Nově zavedený čas od každého bezpodmínečně zachován býti musí, což zejména o dodržení hodin dostavení se k soudu, odjezdů vlaků a pošt platí.

Válka se začala točit kolem chleba. Rozjížděli jsme se vlaky na všechny strany, putovali od vesnice k vesnici a nabízeli věci na výměnu. Na nádražích a po cestách patrolovali četníci a prohledávali každý ranec nebo baťoch. Sedláci neradi brali papírové peníze a tak jsme odnášeli na vesnice prádlo, látky. Později i šperky, obrazy, všechno, co mělo nějakou cenu se proměnilo v chleba, mouku, máslo, vejce.

Karel Prudič zaznamenal v městské kronice:

„Ničení zvonů zabavených pro účely válečné dělo se velmi primitivním způsobem. Zvon ve věži povalen byl na bok a nyní nastala katanská práce – rozbíjení zvonu. Dělo se tak velkým kovářským kladivem, jímž vždy jeden z dělníků tloukl do nitra (ne zvenčí) povaleného zvonu na nejslabším místě. Bylo to hrozné podívání i poslechnutí! Těžké kladivo odskakovalo od litiny té jako od kaučuku, zvon temně hučel a po každé ráně visící dva zvony se rozzvučely slabým souzvukem jako tichým pláčem. Tři lidé střídali se v nepřetržitém bití do zvonu, jenž poznenáhlu vydával zvuky méně a méně jasné, stále křaplavější, až po dlouhé námaze objevil se na nejtenčím místě šrám a konečně díra. Další rozbíjení šlo již velmi rychle. Rány do zvonu kladivem bylo slyšet daleko do polí a lidé si zacpávali uši, aby těch zvuků neslyšeli.“

Nedostatek drobných peněz, trvající od vypuknutí války, měl býti zmírněn dovolením, že se mohou papírové dvoukoruny stříhati na půlky a čtvrtky.

Hospodářům béřou se poslední zbytky obilí, a to v malých chalupách třebas jen po několika kg, ostatní lid trpí nedostatkem, ba hladem. Některé rodiny z Jehničkových dělnických domků trhají jetel, suší, melou a tuto jetelovou mouku přidávají do té trochy mouky, jež se dosud na lístky dostane, jen aby žaludek poněkud zaplnili; rovněž tak melou slupky z brambor. Dělají takové jídlo, že smíchají jetelovou nebo bramborovou mouku s aprovisační a s krví a vaří z toho jakési knedlíky. Samo hejtmanství doporučovalo používání mladého jetele jako pozivatiny. Učinilo tak přípisem tohoto znění:

„Obecnímu úřadu v Chocni.

Vzhledem ku nastávajícímu nedostatku pozivatin vybízím na základě oběžníku c. k.

Rekviziční komise

Uprchlíci u řeky Orlice

„Ničení zvonů zabavených pro účely válečné dělo se velmi primitivním způsobem. Zvon ve věži povalen byl na bok a nyní nastala katanská práce – rozbíjení zvonu. Dělo se tak velkým kovářským kladivem, jímž vždy jeden z dělníků tloukl do nitra (ne zvenčí) povaleného zvonu na nejslabším místě. Bylo to hrozné podívání i poslechnutí! Těžké kladivo odskakovalo od litiny té jako od kaučuku, zvon temně hučel...

místodržitelství z 19. května 1917 obecní úřad, by s používáním jetele co poživatiny učiněn pokus. Jest ovšem nutno, aby jetel byl donášen na trh svěží a nezapařený. Při nákupu jetele jest jeho cena stanovena na 16 K za 100 kg; obecní úřad pak nechť co nejdříve stanoví dle § 15. cís. nař. ze dne 24. března 1917 prodejní ceny pro obchod v malém.

C. k. správce úřadu Dr. Bayer“

Úřady každé chvíle nařizovaly vyvěšení praporů, zvonění a služby Boží, když Rakousko vyhrávalo. Nařízení bylo tolik a přesto úřady byly tak málo poučeny, že ze strachu před skvrnitým tyfem nakázaly ženám a děvčatům, že musí se ve studených místnostech svléci a muži jim holili vlasy na stydlivých místech, takže ubohé ženy omdlévaly studem a hanbou. To poslance Pittoniho, jenž zná dělnickou bídu již z mládí, tak rozčililo, že byl zachvácen křečemi a vynesen ze dvorany.

Když bylo ohlášeno další zdražení tabákových výrobků, každý se snažil nějaké kuřivo nakoupit. Po fasování jakmile přijeli trafikanti z Vys. Mýta, shromáždily se před trafikami zástupy. Když se trafika otevřela, nastalo pravé závodění. Lidé se začali tlačit, křičeli, hádali se a rvali. Na zemi ležely čepice, zástěry a jiné části oděvů, zašlapané v blátě. Nebylo času je zvedat. Bylo viděti paní P. jak šermuje rukama a nadává a přece jsme ji znali jako rozvážnou a usedlou dámu. Pan K. prodírající se lokty kupředu, počínal si hrubě a neurvale. Snad se ti lidé budou ještě fackovat?

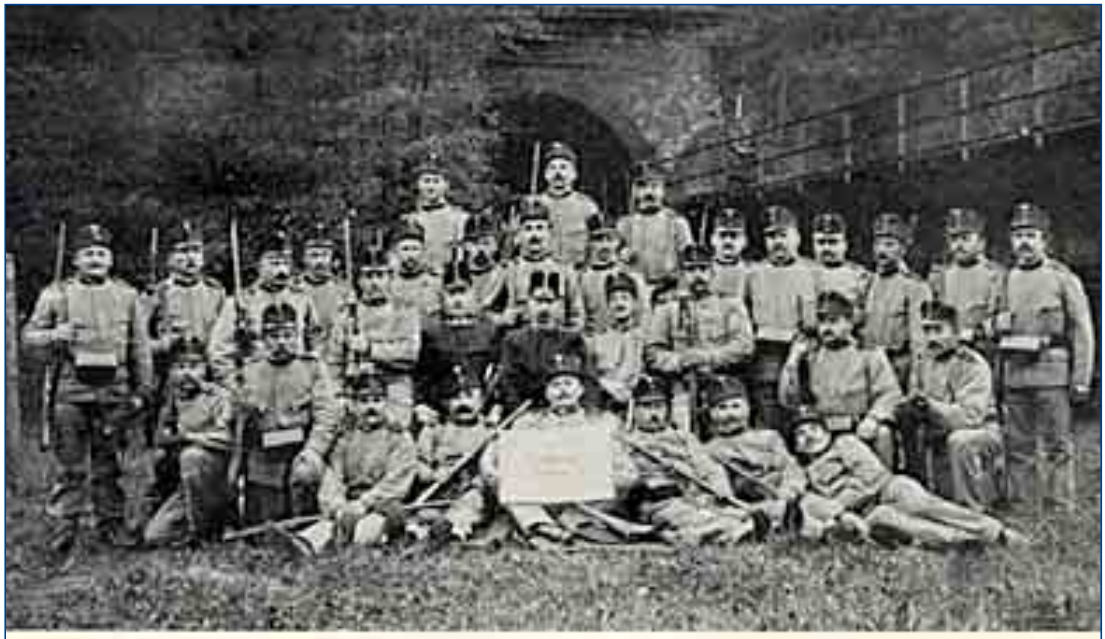

Choceňští vojíni strážní služby u tunelu a drážních objektů (str. 29.)
Od leva sedící: Vojtíšek, Medulán, Doležal, Heller, Dostál, Vařečka.
II. Svatoš (Dobříkov), Konárek, Šípek, Špolc, Kroulík (Hrušová), Masopůst, Voženílek, Deutscher, Nevyjel.
III. Kárych, Stratílek (Sruby), Zeman, Rychtařík, Novohradský, Marhold (Sruby), Krajcigr, Čtvrtečka, Kajzrlík, Gregor, Novotný, Vojtíšek (Kosořín), Vondráček, Pecháček.
IV. Kronevetr, Vojtíšek, Obst.

Choceňští vojíni strážní služby u tunelu a drážních objektů

Museli přijíti četníci, aby udělali pořádek. Jungmannově třídě trafiku zavřeli. U těch ostatních, kde už byly tabulky skla vymačkány a u jedné i dveře vyvráceny, nařídili utvoření řad, fronty se roztáhly daleko po chodnících.

Pondělí 14. října 1918: den nesmírně vzrušující. Po celých Čechách ve městech konají se dnes protestní schůze proti vývozu potravin z Čech a jakožto zdůraznění vyslovených protestů provedena úplná jednodenní stávka. V nedělních novinách sice bylo otisknuto vyzvání k této manifestaci, ale censura jej nepustila. Zde v Chocni chodili pak v neděli odpoledne dva a dva ze zdejších dělníků od domu k domu a oznamovali, že zítra od 9 hod. bude na náměstí protestní schůze a zároveň, že všechny dílny a obchody zůstanou po celý den zavřeny. Manifestace se zdařila, den byl krásný a na náměstí sešel se velký zástup lidí, k němuž z radničního okna promluvil nejdříve starosta města. Po něm promluvil k lidu řečník vybraný místními dělnickými organisacemi a to pan Merta, účetní fy Mráz. Nejprve přečetl resoluci, která byla souhlasná pro všechna města a potom pronesl krátkou, ale výstižnou řeč. Po jeho řeči častým souhlasem provázené, vypukl lid v jásot a zapěl písně Hej Slované a Kde domov můj?

Připravil
Michal Šanda

Vzhledem ku nastávajícímu nedostatku poživatin vybízím na základě oběžníku c. k. místodržitelství z 19. května 1917 obecní úřad, by s používáním jetele co poživatiny učiněn pokus. Jest ovšem nutno, aby jetel byl donášen na trh svěží a nezapařený. Při nákupu jetele jest jeho cena stanovena na 16 K za 100 kg; obecní úřad pak nechť co nejdříve stanoví dle § 15. cís. nař. ze dne 24. března 1917 prodejní ceny pro obchod v malém.

Limity

/pohlednice z Julských Alp – Slovinsko, 9.–19. 8.

Kateřina Komorádová

„O výstupu na nejvyšší horu Julských Alp Triglav se říká, že je to zážitek na celý život, na který hned tak nezapomenete. A že prý člověka také tak trochu změní. Něco na tom bude: Po 8,5 hodinách stoupání o celkovém převýšení 1500 metrů máte pocit, že vyplivnete plíce a že ani nezvednete nohu. Deštěm a blesky v horách se ale ve vás najednou probudí geneticky zakódovaný kamzík, který do blízkého cíle doskáče s hbitostí sobě vlastní. Závěrečné šplhání po ferratech (cestách zajištěných železnými úchyty) druhý den na samý vrchol, převýšení 700 metrů, ranní svítání prosakující mezi mraky a hřebeny skalnatých hor přímo pod vámi už je jenom onou třešničkou. A ta změna? Posunutí vlastních (vertikálních) limitů, totální dezinfekce nejposlednějších alveol, překonání sebe sama, volnější kalhoty v pase, doživotní přátelství, zlomení stébel tonoucí minulosti, pár modřin a škrábanců a poznání, že když jde do tuhého, člověk člověku stále člověkem, nikoli vlkem.“

Zařízнuto

Mezi skalami
řeka z kamene
jako křížek schovaný
mezi ňadry
dívek
právě v rozpuku.

Vršič

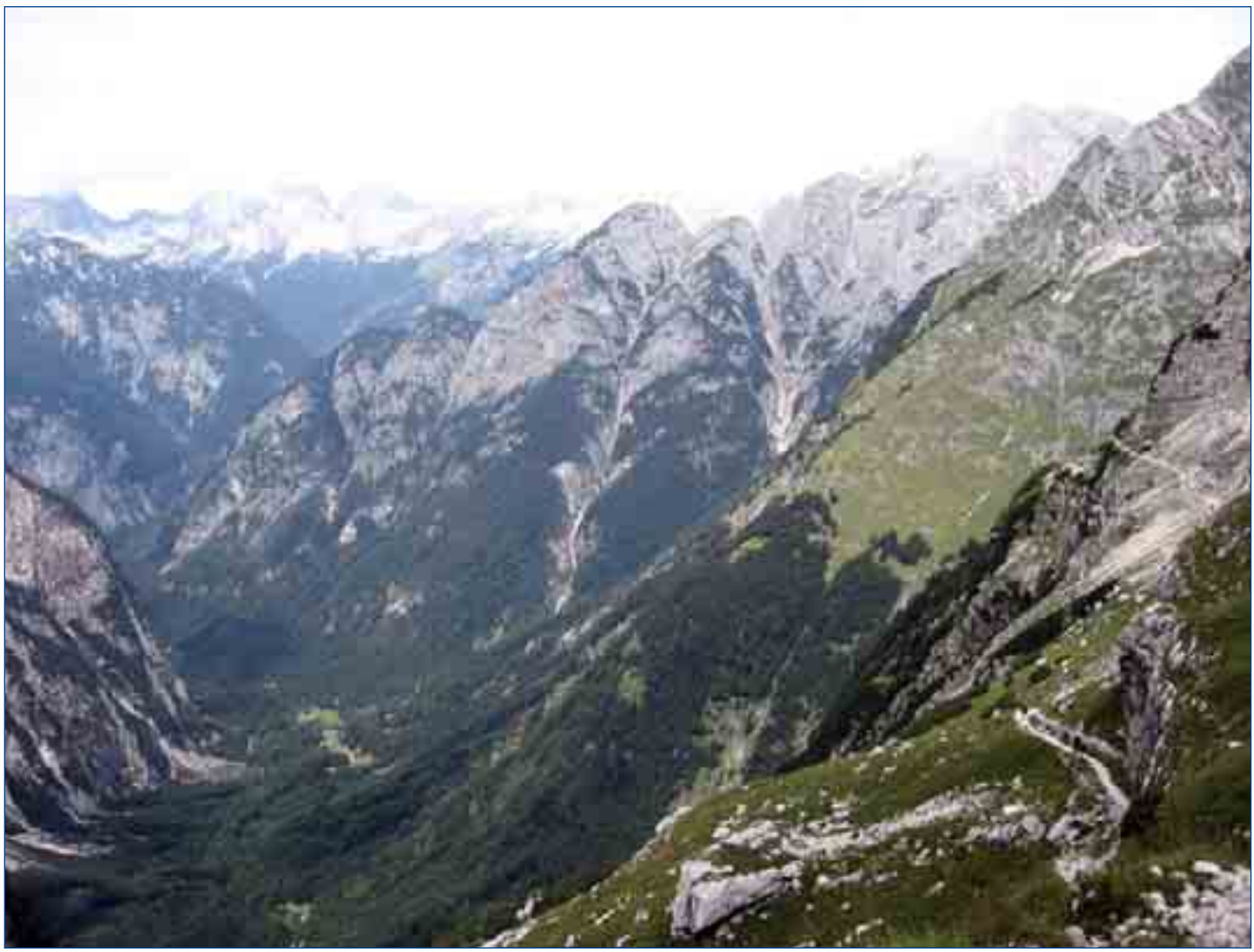

...

Po kamenech
kluzko a v blátě
kráter
místo stop.
Mlhou orosený
zdá se na dosah –
do špičky zastřihnutý.

Jen ta cesta
je cíl.

Líně

Mlha poctivě porcovaná
jen tak se povaluje
v nadlesí –
do hor ani nepáchne.

výstup k Prisojnikovu oknu

Velika Planina

Jen tak

Dotknul se mě zevnitř,
jako když odpálíš rachejtli
starý mámě pro radost.
Jen tak, i když není co slavit.

Dotknul se mě zevnitř,
bez hvězdiček, fangrlat
a řečí zbytečných.
Prostě jen tak.

Stačilo jen dýchat
do posledního plícku
a oči nechat dokořán.

A pak vstoupil.

Těsně pod sedlem,
jen tak,
s vůní borovic ve vzduchu.

ze sedla Vršiče

bez zábran

jen s jizvou
přes hladinu
učesanou v nedělním dopoledni

u jezera Bled

do dna

s poledním sluncem v zátylku
hltal
vlastních obrysů lem

žíznivý po životě
na dně
rozpuštěný

Údolí sedmi Triglavských jezer

čekám

až mi projdeš kůží
vodopádem drobných jehel
co mi tě k srdci přišijí
zaživa

vodopád Boka

pod vrcholem

vlastním stínem vykreslená
dýchám kapky potu
z dlaní
pod doteky hrubých skal
taji

stékáš po kouscích
z podkolenní jamky
pod vrcholem
prosakuješ mi kůží

až na dno

potopená
lovím lano na tvých prsou
chycený
odmítáš
další hřeb do popraskaných pórů

nezbývá než na hřebenech směnit
přebytky unavených srdcí
za vyleštěný obraz
venkovského kýče
dobitého včerejškem

drolíš se mi mezi prsty
a mlčíš
co taky říct
mezi kameny
ženě
bez přídomku

plícek = plicní sklípek

Triglav

Co jste mi to udělal, pane Svěráku?

Honzy Hanzla

S vyhazováním starých věcí to mám těžké. A může za to člověk tak moudrý a slušný, jakým je Zdeněk Svěrák (nu co, i Mistr Svěrák se někdy utne). Jeho výchovná a jistě dobře míněná píseň *Neopouštěj* se do mě v dětství doslova vryla a i po téměř dvaceti letech dělá opravdovou čest svému názvu – odmítá mě opustit.

Neopouštěj staré věci pro nové, zpívá se v ní, *i když barva šediví a prýská, byly kdysi nové, byly chromové, a teď se jim na smetišti stýská.*

Velice živě si pamatuji, jak jsem tuhle píseň jako jedenáctiletý poprvé slyšel a předsevzal si, že nikdy nic nevyhodím. Představa, že můj plyšový medvídek někde na skládce pláče, mi naháněla hrůzu. A tak mám dodnes pokoj plný plyšáků, jakkoliv je to v mém věku poněkud neobvyklé. Pokud jej některá z hraček opustila, přestěhovala se do větších skladovacích prostor na chalupě. Medvědovi, který je stejně starý jako já a který se už (na rozdíl ode mě – tedy zatím) nachází v pokročilém stadiu plyšového rozkladu, jsem chtěl někdy před pěti lety uspořádat na chatě v kamnech velkolepou kremaci, ale dodnes jsem k tomu nesebral odvahu.

Ťukáte si na čelo? No jo, já taky. Ale tak krutý osud já těm svým věcem přece přichystat nemůžu – vždyť mně by se to taky nelíbilo, kdyby mě někdo takhle bezcitně nahradil něčím lesklým, novým! A na smetišti bych určitě žalem umřel.

Nejde jen o hračky. Propadlišti dějin sveřepě odmítám vydat cokoliv, s čím jsem strávil jakoukoliv delší dobu. A tak se mi ve skříni stále válí třeba děravý a moly už trochu prožraný batoh, s nímž jsem absolvoval vysokou školu. Pantofle, které se mnou sedm let putovaly po nejrůznějších kolejích a privátech, jsem sice minulý týden uložil pietně a se slzami na krajíčku do kontejneru, ale jen proto, že jsem nechtěl znovu slepovat poslední z řemínků, který se mi už pošesté přetrhl. Trudného, ale důstojného rozloučení se dočkala i má oblíbená sklenice, ze které jsem po dlouhá léta pil a která tragicky zahynula při havárii, když jsem ji nešťastnou náhodou upustil na zem – poslední smetení střepů se odehrálo za zvuků Larga z Dvořákovy Novosvětské.

Abych byl spravedlivý – ta písnička a pan Svěrák asi nemůžou úplně za všechno, protože částečně jsem sklony k takovému chování pravděpodobně podědil od svých rodičů. Naši sousedé měnili auta, bicykly, ledničky, pračky, mikrovlnky, televize a jiné předměty jak na běžícím páse a bez mrknutí oka, kdykoliv ty stávající přestaly být úplně nejnovější. V naší rodině však muselo vždycky všechno dosloužit, totálně se rozbít či rozpadnout, a i pak jsme se toho zbavovali takřka obřadně a s hlubokým žalem v srdci. Třeba Škodu 120 LS z roku 1985, ač prorezivělou, poruchovou a pohonné hmoty intenzivně žeroucí, používáme k přesunům na krátké vzdálenosti v těsné blízkosti autoservisů dodnes.

Avšak nedávno, když na mě ze skříně vypadli tři monˇičáci, fotbálek, krabice céček, sada obrázků ze žvýkaček Bajo, trička z letního pionýrského tábora a zaprášené a někým poněkud okousané zápisníky třináctí bobříků z let 1985–1995, to vše v uvedeném pořadí, jsem dospěl k závěru, že takhle to dál nejde, protože by se taky mohl v to smetiště proměnit můj byt. Jsem připraven se sebou proti sobě bojovat, ale malá pomoc do začátku by určitě neškodila.

Takže vážený pane Svěráku, byl byste tak hodný a do příštího vydání téhle naučné a dojímavé písně připojil tohle dobrozdání, které by přecitlivělým jedincům, jako jsem já, pomohlo najít ztracenou rovnováhu?

Smíš opustit staré věci pro nové,
pokud na nich hmyz či plíseň řádí,
chceš-li aby zůstal domov domovem
a nezměnil se ve sklad harampádí.

Samuel Titěra

Fotky

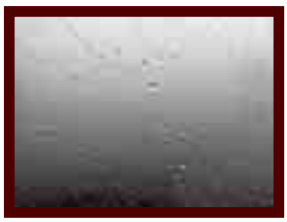

V příštím čísle (vychází 1. října 2007) najdete:

Pokračování kdysi načatého seriálu o internetových literárních časopisech (konečně)

Fotky Michala Šandy

Něco o Katalpě

Rozbor mýtu Karla Havlíčka Borovského

Na shledanou příště!
Ne za pomente!